

Dušan Biber

Britanski diplomati o sporu Tito-Stalin in petem kongresu KPJ

Že površen pogled v številne fascikle generalne korespondence Foreign Officea v Public Record Officeu v Londonu (FO 371) kaže, da so britanski diplomatski dokumenti bogata zbirka virov o sporu Tito-Stalin 1948. leta. Dolej v jugoslovanski znanstveni literaturi še ni objavljenih del o povojni zgodovini narodov Jugoslavije, ki bi upoštevala tudi britanske diplomatske dokumente, dostopne že do 1955. leta. V sedanjih razmerah, ko primanjkuje tudi najbolj osnovna tuja znanstvena literatura v naših knjižnicah, si je težko zamisliti kakšno daljše, sistematično raziskovanje v tujih arhivih. Med svojimi raziskavami 1983. leta v Londonu sem, da bi bil dobil vsaj približen vtis o pomembnosti in značaju teh virov, pregledal vrsto fasciklov o odnosih med FLR Jugoslavijo in ZSRR v letih 1948 in 1952.

Izbral sem in dal kseroksirati nekaj najbolj značilnih dokumentov, med njimi tudi brzjavke in diplomatska poročila o petem kongresu KPJ, neposredno po napadu Informbiroja na KPJ in Josipa Broza Tita. Osnovni dokumenti o tem kongresu so objavljeni v stenografskih beležkah tega kongresa v več jezikih. Razpolagamo tudi z najnovejšo Zgodovino ZKJ, ki zgoščeno obravnava to obdobje in celotno problematiko.

Kljub temu imajo diplomatska poročila o tem dogajanju svojo posebno privlačnost. Zanimiva so, ker kažejo, da je mogoče na kratko povzeti, analizirati in komentirati poročila, ki so svoj čas zavzela vrsto strani v časopisu in kasneje bila objavljena v zajetni knjigi. Analitični pristop diplomatov je seveda značilen za tuje opazovalce; naši zgodovinarji podobnih analiz običajno ne delajo.

Za informacije bralcev se je uredništvo »Prispevkov za novejšo zgodovino« odločilo objaviti tudi tak — prispevek k zgodovini delavskega gibanja. Dodane so zgolj najnujnejše opombe pod črto.

FO 371/72584, R 8695/407/92 En clair*

ZA POLITIČNO RAZDELITEV IZ BEOGRADA V FOREIGN OFFICE

G. King. Št. 792. 23. julija 1948

Odposl. 23. julija 1948 ob 12.20 popold. Sprejeto 23. julija 1948 ob 3.10 popold.
 Ponovljeno v Moskvo, Prago, Sofijo, Bukarešto, Budimpešto, Dunaj in Varšavo.

Naslovljeno na Foreign Office, brzojavka št. 792 z dne 23. julija, ponovljeno kot informacija v Moskvo, Prago, Sofijo, Bukarešto, Budimpešto, Dunaj in Varšavo.

Moja brzojavka št. 776 z dne 21. julija.** Jugoslovanski partijski kongres. Po izvolitvi predsedstva in različnih komitejev je bila celotna seja prvega dne kongresa posvečena poročilu Tita o delu partije. Govor je trajal nad šest ur in ga je prekinjalo ploskanje 2344 delegatov.

2. Tito je zdaleč največji del svojega govora posvetil zgodovini socialističnega gibanja v Jugoslaviji do prve svetovne vojne, opisal nastanek jugoslovanske komunistične partije leta 1919 in spore, ki so zavladali v njej do leta 1937, zelo na dolgo in podrobno je govoril o narodnoosvobodilni vojni v Jugoslaviji, o ustvarjanju nove jugoslovanske republike po vojni in o opravljenem napredku v smeri socializma. Šele ob koncu svojega govora je Tito odgovoril na kritike, ki jih je Kominform izrekel o jugoslovanski partiji.

3. Tito je rekel, da kritike Kominforma niso samo napad na vodstvo partije, ampak napad na enotnost partije in narodov Jugoslavije; da je to poziv vsem razdiralnim elementom, naj uničijo tisto, kar so bili doslej zgradili jugoslovanski narodi, poziv k državljanski vojni v Jugoslaviji in k uničenju Jugoslavije. Rekel je, da so tri najresnejše obtožbe naslednje:

1) da je jugoslovanska partija obrnila hrbet Sovjetski zvezi in deželam ljudskih demokracij,

2) da so nacionalisti in

3) da so zavrgli nauk Marxa in Lenina.

V odgovor na 1) je rekel, da je Jugoslavija v svoji povojni zunanji politiki na vsakem koraku pokazala popolno soglašanje z zunanjo politiko Sovjetske zveze, da se je v gospodarskih, političnih in kulturnih zadevah tesno povezala s Sovjetsko zvezo in ljudskimi demokracijami in da so bili na jugoslovansko pobudo sklenjeni sporazumi o prijateljstvu in vzajemni pomoči med temi državami. Čeprav je Jugoslavija sodelovala tudi z drugimi državami, ni nikoli prenehala spoštovati načela zvestobe marksizmu in svojim prijateljem in je doživljala najhujše napade s strani celotne mednarodne reakcije zavoljo svojega neomahljivega stališča v zunanji politiki.

4. V odgovor na obtožbo, da je Jugoslavija postala nacionalistična, je Tito opozoril na dejstvo, da se je odpovedala svoji zahtevi do 25 milijonov dolarjev reparacij od Bolgarije, da je navzlic suši leta 1946 poslala 2000 tovornjakov, polnih žita Romuniji, in da je nudila podobno pomoč Poljski in Češkoslovaški v letu 1947. Dejstvo, da so te države potrebovale pomoč Jugoslavije, kaže na to, da so bile manj uspešne o odpravljanju povojnih težav kot Jugoslavija.

* Odprto, brez šifre.

** R 8627/467/92 ni objavljena.

5. Tito je zanikal obtožbe Kominforma, da postaja kapitalizem v Jugoslaviji močnejši in da je komunistična partija v ilegali, češ da je to očitno neresnično. Opozoril je na protislovne izjave v resoluciji Kominforma, ki z ene strani pravijo, da jugoslovanski komunisti dopuščajo razvoj kapitalizma na podeželju in da štejejo kmeta za pglavitnega dejavnika v izgradnji socializma, z druge strani pa, da zatirajo kmete.

6. V odgovor na obtožbo, da so Jugoslovani skrenili z marksizma in leninizma, je Tito vprašal, na temelju katere znanosti, če ne na temelju marksizma-leninizma, bi lahko jugoslovanski komunisti dosegli tako čudovite rezultate; samo partija, ki jo usmerja marksizem, je lahko razvila tolikšno enotnost, razrešila narodnostno vprašanje in ustvarila takšno nacionalno enotnost in bratstvo, vodila osvobodilno vojno v tako težavnih razmerah in dosegla tolikšen napredek v izgradnji socializma.

7. Tito je priznal, da so jugoslovanski komunisti storili napake in da bodo najbrž v prihodnje storili še druge. Te napake so znane vsej partiji in prizadeva si, da bi jih odpravila. Vendar pa to niso tiste napake, o katerih govori Kominform.

8. Tito je izjavil, da so obtožbe Kominforma in klevetniška kampanja proti jugoslovanski partiji in Jugoslaviji v celoti spravili jugoslovansko partijo v najtežji položaj v njeni zgodovini. Nobena druga partija razen KP SZ ne bi bila zmožna zdržati takšnih udarcev. Nekateri omahljivci in sovražni elementi kot Žujović in Hebrang lahko dvigujejo glavo, toda partija bo proti njim neusmiljena. Velika nevarnost je, da bodo v odgovor na poziv Kominforma dvignili glavo protipartijski elementi. Toda partija mora biti neusmiljena z vsemi odkloni v partiji in mora ohraniti svojo enotnost in čistost.

9. Nazadnje je Tito rekel, da si bodo jugoslovanski komunisti z vsemi silami prizadevali za to, da bi odnose med jugoslovansko partijo in KP SZ spravili v red. Jugoslovani upajo, da jim bodo voditelji KP SZ dali priložnost, da jim na kraju samem pokažejo, kaj je bilo narobe v resoluciji.

10. Glej mojo takoj naslednjo brzojavko.*

FO 371/72584, R 8695/407/92 En clair* nešifrirano

ZA POLITIČNO RAZDELITEV IZ BEOGRADA V FOREIGN OFFICE

G. King. Št. 793. 23. julija 1948

Odposl. 23. julija 1948 ob 7.43 pop. Sprejeto 23. julija 1948 ob 9.28 pop.

Naslovljeno na Foreign Office, brzojavka št. 793 z dne 23. julija, ponovljeno v Moskvo, Bukarešto, Budimpešto, Prago, Sofijo, Dunaj in Varšavo.

Moja tik prej poslana brzojavka.

Govor ponovo odločno potrjuje poprejšnje zavrnitve obtožb Kominforma. Ponavlja povabilo K (nerazl. ? P)** SZ, naj pride in na kraju samem razišče, vendar ni nobenega znamenja popuščanja.

* Odprto, brez šifre.

** Komunistični partiji Sovjetske zveze.

2. Razen priznanja nekaterih odklonov v partiji iz njenega zgodnjega obdobja ter nekaterih banalnih disciplinskih napak, storjenih nedavno, je govor (nerazl. ? nepretrgana hvalnica) jugoslovanski komunistični partiji od tedaj, ko je Tito prevzel njeno vodstvo.

3. Čeprav sta v govoru na kratko omenjeni sovražno vmešavanje zahodnih zaveznikov (v obdobju sporazuma Tito-Šubašić) in jugoslovanska usmeritev na Sovjetsko zvezo in ljudske demokracije ter proti »imperialističnim« silam, pa je bil v njem opazno odsoten sleherni žolčni napad na Zahod, kakršnega bi pričakovali od komunističnega voditelja v sedanjem času. Medtem ko je priznal pomoč, ki jo je nudila Rdeča armada v poznejših etapah osvobodilne vojne, pa je Tito na več mestih omenil tudi pomoč, ki so jo nudili zavezniki. Med zavračanjem obtožbe o protisovjetski politiki je Tito vztrajal, da je partija ostala zvesta vzhodnemu bloku, vendar je dodal, da je po drugi strani poudarjala tudi potrebo po sodelovanju z drugimi državami.

4. Zanimivo je, da v tem ko priznava, kako resolucija Kominforma spravlja jugoslovansko partijo v »najtežji položaj v njeni zgodovini«, hkrati izjavlja z velikim zaupanjem, da bo »revolucionarna enotnost partije ohranjena«, in zaključuje z odločnim opozorilom vsem protipartijskim elementom, ki bi lahko ogrozila to enotnost v odgovor na poziv Kominforma. Vsekakor se zdi, da ima Tito enodušno podporo, vsaj na kongresu.

5. Čeprav se dotakne pomoči, ki jo je Jugoslavija nudila Albaniji, pa Tito ni omenil albanskega obnašanja po resoluciji Kominforma.

6. V govoru niso omenjena južnoslovanska federacija ali katero drugo mednarodno vprašanje, kot Makedonija ali Trst, za katero se na splošno misli, da so osnovni vzroki za spor s Kominformom. Vendar pa se omenja »izdajalsko« (tj. probolgarsko) stališče, ki ga je zagovarjal bivši partijski voditelj misije v Makedoniji.*

7. Poročilo na otvoritveni seji je razkrilo, da so člani politbiroja poleg Tita še Kardelj, Ranković, Djilas in Leskošek. Prav tako so objavili tudi imena drugih članov centralnega komiteja in vodilnih funkcionarjev.

8. Udeležbo so dovolili samo predstavnikom komunističnega tiska.

FO 371/72584, R. 8720/407/92 En clair**

ZA POLITIČNO RAZDELITEV IZ BEOGRADA V FOREIGN OFFICE

G. King. Št. 799. 23. julija 1948

Odp. 24. julija 1948 ob 12.45 pop. Spr. 24. julija 1948 ob 2.46 pop.
 Ponovljeno v Moskvo, Budimpešto, Bukarešto, Prago, Sofijo, Varšavo, Dunaj.

Naslovljeno na Foreign Office, brzojavka št. 799 z dne 23. julija, ponovljeno kot informacija v Moskvo, Budimpešto, Bukarešto, Prago, Sofijo, Varšavo Dunaj.

Moja brzojavka št. 793.*** Drugi dan kongresa jugoslovanske komunistične partije je bil posvečen dolgim govorom Rankovića in Djilasa.

* Metodija Šatorov-Šarlo.

** Odprto, brez šifre.

*** Glej besedilo predhodnega dokumenta.

2. Ranković je poročal o organizacijskem delu partije vse od njene ustanovitve. Na dolgo je govoril o delovanju partije med osvobodilno vojno in o vodilni vlogi, ki jo je imela partija v organiziranju odpora. Priznal je več napak, ki so jih zakrivile zvezne partije v letih 1941 in 1942, in omenil izdajstvo voditeljev makedonske partije za časa bolgarske okupacije.* Poudaril je vrsto pokrajinskih in okrožnih partijskih konferenc ter volitev, do katerih je prišlo celo že pred koncem vojne.

3. Ko je govoril o delovanju partije od vojne naprej, je Ranković znova izpostavil vrsto opravljenih partijskih konferenc in volitev, naglo rast partije in njen prevladujoč položaj v centralni in lokalni vladi. Rekel je, da so komunisti 404 od 524 poslancev parlamenta, da so komunisti 1062 poslancev republiških parlamentov in da je samo 170 nepartijcev, in da so komunisti 42.527 članov krajevnih ljudskih odborov. Na začetku vojne je KPJ štela 12.000, od katerih jih je samo 3000 preživelo. Po vojni je članstvo partije poraslo od 141.066 na zdajšnje število 468.175 ter 51.612 kandidatov in 331.940 članov komunističnega mladinskega gibanja. 30 odstotkov članov so delavci, 50 odstotkov kmetje in 14 odstotkov »intelektualci«. Vendar pa KPJ ne predlaga, da bi postala »množična partija«, ampak bo ostala elitna avantgarda, brez karieristov in prikritih sovražnikov.

4. Ranković je izjavil, da je 90 odstotkov častnikov in 70 odstotkov podčastnikov jugoslovanske vojske komunistov in da so bili samo 3 odstotki sedanjih častnikov oficirji stare vojske.

5. Ranković je omenil, da so Hebranga in Žujovića izključili iz centralnega komiteja in partije »kot izdajalca in orodje razrednega sovražnika« in da so ju izročili organom ljudske oblasti. Celotno članstvo partije je razpravljalo o tej odločitvi in jo enodušno podprlo.

6. Ranković ni omenil resolucije Kominforma. Med parolami na koncu njegovega govora je bila »živel voditelj in učitelj mednarodnega proletariata — iz čigar dejanj smo se učili in v skladu s tem delali«.

7. Djilas je poročal o agitacijskem in propagandnem delu partije od tedaj, ko jo je prevzelo novo vodstvo leta 1938. Trdil je, da je KPJ v vsem tem obdobju skrbno proučevala in pravilno uporabljala nauke Marxa, Lenina in Stalina. Posebej je poudaril pozornost, ki jo je KPJ posvečala populariziranju ZSSR in Rdeče armade in prepričevanju množic, da je usoda Jugoslavije neločljiva od usode ZSSR. Hkrati je KPJ ves čas vojne vodila dosledno protimperialistično politiko proti nazadnjaški angleški in ameriški propagandi in praksi, ki se je odražala v pomaganju in vodenju četnikov in drugih tolp v Jugoslaviji.

8. Na koncu je Djilas »zelo na kratko« govoril o »fantastičnih obtožbah in vsej nenačelni kampanji v komunističnem tisku« po resoluciji Kominforma. Navedel je tri točke:

1) Da je KPJ zmogla premagati svoje težave in sovražnike po zaslugi dejstva, da je bila zvesta marksizmu-leninizmu. »Pravilna ideologija je temeljni pogoj za zmago. Tako je bilo in tako bo v prihodnje«.

2) Da med KPJ in splošnim načelom marksizma-leninizma, kot ga kažejo pisma KP SZ in resolucija Kominforma, sploh ni nobenega navzkrižja. »Ne

* Gre za KP Slovenije in Hrvatske ter Pokrajinski komite KP Srbije.

zanikamo nobenega od teh načel — in nismo prekršili enega samega izmed njih v svojem praktičnem delovanju.« Iz tega razloga je neogibno, da sleherna kritika delovanja KPJ, ki temelji na teh načelih, postane neresnica, izmišljotina napak, ki ne obstajajo. »Še več, mnogi naši kritiki so že zavrgli nekatere od tistih načel, ki jih omenjajo pisma in resolucije.« Z vsakim dnem se bo bolj jasno razkrila absurdnost kritik in pravilnost politike KPJ.

3) Da je najboljšje jamstvo za to, da bo KPJ premagala te težave, v tem, da ostaja zvesta načelom marksizma-leninizma. Neuklonljivi boj za ta načela in njihovo pravilno uresničevanje sta prinesla KPJ »večje uspehe kot kateri koli drugi partiji, razen KP SZ«. Tako bo tudi v prihodnje in KPJ bo prišla iz teh težav »močnejša in čistejša«.

9. Djilasova edina sklepna parola je bila v čast Tita, »organizatorja KPJ na načelih marksizma-leninizma«.

10. Glej mojo takoj naslednjo brzojavko.

FO 371/72584, R 8738/407/92 Šifrirano/OTP*

ZA POLITIČNO RAZDELITEV IZ BEOGRADA V FOREIGN OFFICE

G. King. Št. 800. 24. julija 1948

Odp. 24. julija 1948 ob 1.49 pop. Spr. 24. julija 1948 ob 3.30 pop.

Ponovljeno v Moskvo, Budimpešto, Bukarešto, Prago, Sofijo, Varšavo in Dunaj.

ZAUPNO.

Naslovljeno na Foreign Office, brzojavka št. 800 z dne 24. julija, ponovljeno v Moskvo, Budimpešto, Bukarešto, Prago, Sofijo, Varšavo in na Dunaj.

Moja tik prej poslana brzojavka.

Kongres jugoslovanske komunistične partije.

Zdi se mi, da so najbolj pomembne točke, ki se pojavljajo v teh govorih, naslednje.

1. Ranković ni neposredno omenil resolucije Kominforma in je na nekatere njegove kritike odgovoril samo posredno. Djilas je o tem govoril tako kot Tito sorazmerno kratko. Zdi se torej, da je politika KPJ ta, da minimizira afero s Kominformom in da poudari nepretrganost svoje politike najčistejše marksistične, leninistične usmeritve.

2. Tako kot Tito nista ne Ranković ne Djilas priznala upravičenosti niti ene kritike, ki jih je nanje naslovil Kominform. Priznanje minulih napak na drugih področjih, publiciteta, ki so jo dali članom politbiroja, objavljene številke o partijskem članstvu in o zastopanosti članov partije v različnih organizacijah, poudarjanje volitev v partijskih organizacijah in spodbujanje k okrepitevi »kritike in samokritike«, vse to bi lahko nedvomno šteli kot odgovore Kominformu. Toda v vprašanih marksizma-leninizma so skrenile kominformske partije in KP SZ, ne pa KPJ.

3. Ne glede na to, kako oddaljena se zdaj zdi možnost sprave, pa je težko (ne videti v pogostem) omenjanju Stalina (nerazl), ponavljanju vabila KP SZ,

* One time pad — enkratna uporaba šifre.

naj razišče na kraju samem, in Djilasovem zagotavljanju, da bodo kritiki navsezadnje osramočeni, vsaj prizadevanje, da bi pustili odprta vrata za ponovni vstop v Kominform. Toda Jugoslovani so očitno odločeni, da mora do sprave priti samo pod njihovimi lastnimi pogoji.

4. Nobeden izmed govornikov ni porabil več časa za napad na zahodne sile, čeprav je Djilas ponovil, da ostaja jugoslovanska zunanja politika prosovjetska in protiimperialistična.

5. Tako Ranković kot Djilas sta bila očitno prepričana v to, da imata Tito in politbiro velikansko podporo tako partije kot ljudstva.

FO 371/72585, R 8905/407/92 **ZAUPNO**. Št. 168. (1/44/48)

BRITANSKO VELEPOSLANIŠTVO BEOGRAD

23. julija 1948

Sir,

(Ekscelenca Ernest Bevin, P. C. M. P., itd. itd. itd., glavni državni sekretar Njegovega Veličanstva za zunanje zadeve.)

Štejem si v čast, sporočiti Vam, da je jugoslovanski tisk 30. junija priobčil osnutek programa komunistične partije Jugoslavije. Rečeno je, da je ta osnutek sestavila komisija politbiroja centralnega komiteja komunistične partije Jugoslavije in da ga je politbiro potrdil 14. junija. Navajajo, da je namen njegove objave ta, da bi omogočili vsem osnovnim organizacijam komunistične partije Jugoslavije, razpravljati o njegovi vsebini in predložiti svoje poglede centralnemu komiteju do 18. julija, to je tik preden se začne 5. kongres partije, ki mu ga bodo predložili v potrditev.

2. Priobčenje tega dokumenta na dan po objavi sporočila Kominforma, kar je javno razkrilo jugoslovansko-kominformski spor, so mnogi opazovalci ocenili kot prizadevanje jugoslovanskih komunistov, da zavrnejo kritike Kominforma, izražene ne le v njegovem sporočilu, ampak nekaj tednov prej tudi v njegovem štirinajstdnevniku. Nagibam se k temu, da se s takim stališčem strinjam. Dejstvo, da so partijski program sploh javno objavili in da bo partijski kongres prvič potekal javno in ne tajno, gotovo daje slutiti, da so jugoslovanski partijski voditelji želeli na ta način zavriniti kominformske kritike, da je jugoslovanska komunistična partija na pol zakonita organizacija, ki skriva svojo glavo za brezoblično in skrajno sumljivo množico Ljudske fronte. Za povrh je v samem osnutku programa videti znamenje, da je bil napisan tako, da je upošteval nekatere od kritik, ki jih je prek Kominforma izrekla komunistična partija Sovjetske zveze. Po drugi strani pa je v programu marsikaj, kar se očitno slabo ujema s sovjetskim pogledom na naravo in funkcijo komunistične partije in kar kaže, da nameravajo jugoslovanski komunisti vztrajati pri svojih »deviacijah« in pri svoji trditvi, da so vsi drugi, razen njih samih, v razkoraku z določenimi zadevami marksistične doktrine.

3. Osnutek programa je tako kot mnogi komunistični dokumenti po nepotrebnem dolg, dolgočasen in ponavljajoč se. Od šestnajstih stolpcev, kolikor je celotno besedilo zavzelo v »Borbi«, jih je osem posvečenih rekapitulaciji marksističnega pogleda na zgodovino, sledi prejkone poenostavljena pripoved o nastanku in razvoju jugoslovanske komunistične partije in običajni zelo pretiran opis jugoslovanskega odpora Nemcem. Zdi se, da je v tem delu programa malo takšnega, kar bi lahko oporekali kominformski marksisti; dejansko so sami izrekli iste stvari ob raznih priložnostih. Vendar pa je opazno, da jugoslovanski komunisti skozi ves ta del često ponavljajo svojo trditev, da so zmerom stali na čelu boja delavskega gibanja, in zagotavljajo, da so zmerom »pravilno uporabljali nauke marksizma-leninizma« v vseh fazah svojega razvoja.

4. Na koncu tega zgodovinskega uvoda navaja program dosežke jugoslovanskega ljudstva v obnovi njihove dežele po vojni. Zatrjuje, da so bili z razlastitvijo velikih posestnikov in z razdelitvijo zemlje med kmete, z razvojem zadružnega sistema v kmetijstvu, z nacionalizacijo industrije, financ, prometnih sredstev, energetskih in naravnih virov, z ustanovitvijo novega državnega aparata in »močne narodne vojske«, »ustvarjeni vsi pogoji tako doma kot na tujem za razvoj socializma v Jugoslaviji«, ki je s svoje strani »sestavni del boja na poti h končnemu cilju delavskega razreda — razvoju komunistične družbe«.

5. Preostali del programa obravnava prihodnje naloge komunistične partije Jugoslavije in se začneja z naslednjo splošno izjavo o ciljeh:

»Komunistična partija Jugoslavije, ki vodi delavski razred in vse delovne ljudi mesta in vasi, katerih velika večina so združeni v Ljudski fronti, se v sedanji fazi bori za izgradnjo socializma — kot prve stopnje komunizma — to je za ustvarjanje družbenih odnosov, v katerih bodo sredstva za proizvodnjo podružbljena, proizvodnja bo organizirana v skladu s planom, možnosti izkoriščanja človeka po človeku bodo odpravljene, razredna nasprotja bodo odstranjena in uveljavilo se bo načelo »od vsakogar po njegovih sposobnostih, vsakomur po njegovem delu«. Toda »razredni boj bo trajal vse do dokončnega uničenja izkoriščevalskih elementov«, ki še naprej obstajajo tako v mestu (v obliki proizvajalcev na drobno) kot na vasi (v obliki »vaških mogotcev«). Komunistična partija Jugoslavije bo zato spodbujala male in srednje kmete proti njihovim izkoriščevalcem, razširjala bo zadružni sistem v kmetijstvu in spodbujala male trgovce, naj se vključijo v socialistično izgradnjo »na docela prostovoljni osnovi«. Komunistična partija Jugoslavije ima torej dva glavna cilja: 1) da razvija »socialistični sektor« v gospodarstvu, s tem pa razširja državno in zadružno lastništvo, in 2) da krepí enotnost delavskega razreda in kmetov v boju za uničenje ostankov kapitalizma, »pri čemer pazi na to, da se ta boj sklada z istočasno rastjo moči in organizacijske sposobnosti socialističnega sektorja gospodarstva«.

6. Program nadalje podrobno opisuje, kako naj bi zgornje cilje dosegli na slehernem področju življenja dežele. V tem delu programa je malo takšnega, kar že ne bi prej povedali jugoslovanski in drugi komunisti, in malo tistega, kar bi komunistično partijo Jugoslavije razločevalo od drugih vzhodnoevropskih komunističnih partij. Poglavitne točke so:

a) »Ljudsko oblast« naj bi nadalje okrepili prek ljudskih odborov in skupščin, prek parlamentarnega sistema in nepopustljivega zoperstavljanja nasprotnikom ljudstva in birokraciji vseh vrst.

b) Nacionalno enakopravnost jugoslovanskih narodov naj bi nadalje okrepili z vzajemno gospodarsko pomočjo in z »odločnim bojem za izkoreninjenje buržoaznega nacionalizma in šovinizma«.

c) Deželo naj bi naglo industrializirali in elektrificirali, kar je bistveni predpogoj za podružbljanje kmetijstva. Razvoj planskega gospodarstva naj bi spremljali tesnejši ekonomski stiki z drugimi državami, ki imajo socialistični gospodarski sistem, in z vsemi deželami, »ki želijo razvijati gospodarske stike z Jugoslavijo na temelju enakosti«.

d) Kmetijstvo naj bi doživelo »socialistično preobrazbo« z razvojem združnega poljedelskega sistema »od svoje najnižje do najvišje oblike« in s krepitvijo socialističnega sektorja v kmetijstvu. Toda komunistična partija Jugoslavije meni, da mora organiziranje kmetov v zadruge potekati »izključno na prostovoljni osnovi in na zavestni odločitvi samih delovnih kmetov« in dodaja, da bi »sleherno umetno prisiljevanje ali administrativni pritisk samo zavlekla in zavrla proces socialistične preobrazbe vasi in oslabilo zvezo med delavci in kmeti«.

e) Opremo, usposobljenost poveljnikov in politično raven jugoslovanske vojske, vse to je treba izboljšati.

f) Življenjski standard delovnih ljudi je treba dvigniti s pomočjo povečanja realnih dohodkov (»vzporedno s splošnim gospodarskim izboljšanjem dežele«), z zmanjšanjem delovnih ur (»tako ko bodo to dopustile industrializacija in splošne zahteve nadaljnje socialistične izgradnje«), z brezplačnim zdravstvenim varstvom, z brezplačnim zavarovanjem, z izgradnjo bolnišnic, udobnih hiš itd.

g) Izobraževanje in kulturo naj bi »izboljšali« predvsem z uničenjem »ideoloških ostankov kapitalizma«. V to je vključeno odpravljanje nepismenosti »v najkrajšem možnem obdobju«, uvajanje sedemletnega obveznega šolanja, gradnja novih šol in univerz itd.

7. Zadnja točka programa komunistične partije Jugoslavije obravnava zunanjo politiko, pri čemer za prvi cilj razglša ohranitev jugoslovanske neodvisnosti. Zato se bo komunistična partija Jugoslavije »odločno borila proti poskusom imperialistov, ki bi si v kateri koli obliki prizadevali zaslužniti socialistično domovino narodov Jugoslavije«. V to politiko sodi krepitev moralne in politične enotnosti narodov Jugoslavije, tesno sodelovanje z ZSSR in z deželami ljudske demokracije ter z drugimi državami na temelju enakopravnosti, pa podpora demokratičnemu, protimperialističnemu gibanju, ki ga vodi Sovjetska zveza, kot tudi vsem deželam in gibanjem, ki se borijo za mir in nacionalno osvoboditev. Tako večini programa, kot kaže, ni kaj očitati. Naslednja točka pa je »najtesnejše sodelovanje z ljudsko republiko Bolgarijo in Albanijo ter delo na ustvarjanju pogojev za združitev bolgarskega in albanskega naroda z narodi Jugoslavije na temelju nacionalne enakopravnosti«.

8. Zadnji del partijske izjave obravnava vlogo, ki naj bi jo v prihodnje igrale »osnovne ljudske množične organizacije«, to je Ljudska fronta, sindikati, ljudska mladina in antifašistična fronta žena. Spomnili se boste, da je nedavno

sporočilo Kominforma namenilo še zlasti ostro kritiko jugoslovanski komunistični partiji zato, ker je prikrila svojo identiteto v teh množičnih organizacijah. Jugoslovanska komunistična partija dejansko trdi, da je pomembno prispevala k marksistični teoriji in praksi s svojim poudarjanjem množičnih organizacij na škodo same komunistične partije. Zanimivo je, da jugoslovanska komunistična partija očitno vztraja pri tem stališču v svojem novem programu, v katerem pravi, da »komunistična partija meni, da je osnovna dolžnost vseh kmunistov ta, da so bolj aktivni pri krepitvi in razvoju teh (množičnih) organizacij«. Ljudska fronta je »zveza vseh delovnih ljudi«, »močan dejavnik v socialistični preobrazbi dežele«, »močno orožje proti vplivu med množicami in razdiralnemu delovanju strmoglavljenih izkoriščevalskih razredov in različnih imperialističnih agentov«. ter »množični organizirani nadzornik dela ljudske oblasti«. Še več, ravno v Ljudski fronti se jugoslovanska komunistična partija »učí od delavskih množic, posluša njihov glas, ko se odloča o svoji politiki in svojih končnih nalogah, in v kateri ima torej komunistična partija množično orodje za nadzor nad pravilnostjo svoje politike«.

9. Za funkcijo jugoslovanskega delavskega gibanja — sindikatov — je nedvoumno rečeno, da so »šola komunizma«. Boriti se morajo za večjo delovno storilnost, za množični nadzor nad proizvodnjo, proti birokratizmu in za prevzgojo množic v duhu socializma. Njihova čisto zadnja naloga je v očeh jugoslovanske komunistične partije ta, da »izboljšajo življenje delavcev in zaposlenih«.

10. Jugoslovanska komunistična partija odobrava delo zveze komunistične mladine in širšega ljudskega mladinskega gibanja ter predlaga, naj bi se obe organizaciji zdaj združili. Protifašistična fronta žena naj bi povečala svoje napore, da bi pritegnila ženske v stvar izgradnje socializma, in naj bi sodelovala z ženskimi organizacijami vseh drugih držav.

11. V zaključku poziva jugoslovanska komunistična partija vse tiste, ki podpirajo njen program, naj se vključijo v njene vrste, in vse množične organizacije, naj sprejmejo komunistični partijski program za svojega lastnega.

12. Ta program je v svoji nameri tako komunističen kot je program katere koli druge komunistične partije. S tem mislim reči, da jugoslovanska komunistična partija razglaša, da je njen končni cilj popolna komunizacija Jugoslavije prek nadaljnje industrializacije dežele in kolektivizacije kmetijstva. Jugoslaviji naj bi vladala diktatura delavskega razreda pod vodstvom komunistične partije in nobenim drugim strankam ali razredom ne bo dovoljeno obstajati. Za povrh naj bi jugoslovanska zunanja politika temeljila na najtesnejših odnosih s Sovjetsko zvezo in drugimi »ljudskimi demokracijami« in naj bi bila uperjena proti »imperialističnim silam«. Sovjetska ali druge komunistične partije bi le težka ugovarjale čemurkoli od tega.

13. Po drugi strani pa v več pogledih ta program ne ustreza liniji, ki se očitno pričakuje od vzhodnoevropskih partij v sedanjem času. Program na primer ne poudarja zadosti *izključne* vloge, ki naj bi jo igrala komunistična partija v jugoslovanskih zadevah. Nasprotno, medtem ko je zdajšnja politika vzhodnoevropskih komunističnih partij očitno ta, da spremene svoje stranke v sorazmerno majhne, izredno disciplinirane in vseskozi indoktrinirane »avantgarde delavskega razreda«, odpira jugoslovanska komunistična partija svoje

vrste »vsem delavcem, ki so pripravljene sodelovati v tem programu« — programu, ki se zvečine ukvarja s splošnim gospodarskim razvojem dežele in ki se zdi istoveten s programom Ljudske fronte. Razen tega program sploh ne omenja stvari, ki zadevajo notranji ustroj partije, in prav tako ne nadvse pomembnih vprašanj »notranje partijske demokracije« ali »samokritike«, katerih odsotnost so tako strogo kritizirali v sporočilu Kominforma. Dejansko program sploh ne omenja tega, da bi bile v preteklosti storjene napake, bodisi v vodenju lastnih notranjih zadev partije ali pa v upravljanju dežele.

14. Skratka, iz tega program se kaže, kot se v resnici kaže iz vseh izjav jugoslovanske komunistične partije po objavi sporočila Kominforma — da namerava jugoslovanska komunistična partija vztrajati pri svojem heretičnem ponovnem pisanju marksistične doktrine. Vendar pa ni nobenega znamenja, ne v programu ne v zadnjih polemikah, ki so jih napisali sedanji voditelji jugoslovanske komunistične partije, da bo jugoslovanski prelom s kominformom peljal v ustanovitev bolj liberalnega ali demokratičnega režima v Jugoslaviji ali v namero po večjem prijateljstvu z Zahodom. Njihovi cilji ostajajo prav isti, kot so zmerom bili, in mislijo, da zdaj vedo, kako jih doseči bolje od kominformskih partij.

15. Kopije tega poročila pošiljam predstavnikom Njegovega Veličanstva v Moskvo, Bukarešto, Budimpešto, Prago, Sofijo in Varšavo.

V čast si štejem, da sem z največjim spoštovanjem,

Sir,

Vaš najpokornejši, ponižni služabnik,

C. King, l. r.

FO 371/72585, R 8720/407/92 Šifrirano/OTP*

ZA POLITIČNO RAZDELITEV IZ BEOGRADA V FOREIGN OFFICE

G. King. Št. 808. 26. julija 1948

Odposl. 27. julija 1948 ob 1.59 pop. Sprej. 27. julija 1948 ob 3.38 pop.

Ponovljeno v Moskvo, Budimpešto, Prago, Bukarešto, Varšavo, Sofijo in Dunaj.
OMEJENO.

Naslovljeno na Foreign Office, brzojavka št. 808 z dne 27. julija, ponovljeno kot informacija v Moskvo, Budimpešto, Bukarešto, Prago, Sofijo, Varšavo in Dunaj.

Moja tik prej poslana brzojavka.** Kongres KPJ.

Ta resolucija povzema delo kongresa do danes in pomeni, da je celoten kongres in verjetno velika večina KPJ brezrezervno odobril celotno dejavnost KPJ, odkar je Tito leta 1937 prevzel njeno vodstvo. Razume se, da sama po sebi zavrača vse obtožbe Kominforma.

* One time pad — enkratna uporaba šifre.

** Dokument R 8860/467/92 ni objavljen.

2. Resolucija odraža splošno usmeritev, ki jo je zavzel kongres, s tem da se le zelo obrobno in le na splošno dotika mednarodnih zadev. Hkrati je po svojem tonu močno nacionalistična.

3. Bilo bi moč domnevati, da bo zdaj Tito zmožen dobiti podobno podporo za svoj prihodnji program, o katerem še niso razpravljali.

FO 371/72585, R 8816/407/92

(Ta brzojavka je še posebej tajna in jo mora pooblaščen prejemnik zadržati in ne dati naprej.)

Šifrirano/OTP*

ZA RAZDELITEV V VOJNEM MINISTRSTVU IZ BEOGRADA V FOREIGN OFFICE

G. King. Št. 809. 26. julija 1948

Odposl. 27. julija 1948 ob 12.10 pop. Sprej 27. julija 1948 ob 2.02 pop. Ponovljeno v Atene, Sofijo, Moskvo

POMEMBNO TAJNO

Naslovljeno na Foreign Office, brzojavka št. 809 z dne 26. julija, ponovljeno v Atene, Sofijo, Moskvo za vojaške atašeje.

Prosim, prenesite naslednje v vojno ministrstvo za M. I. 3. B.** od vojaškega atašeja, Beograd.

Brzojavka št. 267.

1. Na sedanjem komunističnem kongresu je bila navzoča večina vodilnih generalov. Nekateri so zdaj spregovorili. General Vukmanović je skupaj s podpredsednikom vlade Vlahovom žolčno napadel Bolgarijo in dejansko zahteval priključitev Pirinske Makedonije Jugoslaviji. General Gošnjak je trdil, da je jugoslovanska vojska prispevala zdaleč več k zmagi kot pa sile Madžarske, Bolgarije in Romunije. General Koča Popović je izjavil, da nihče ne podcenjuje pomoči Rdeče armade v osvobodilnem boju in da ima še naprej zaupanje vanjo. Bil je kot ponavadi ostro protiangleški in protiameriški zaradi njihovega pomanjkanja ideološke vojne politike in zaradi podpiranja Mihailovića.

2. Navkljub skrbnemu odobravanju Rdeče armade s strani vojaških voditeljev in navkljub prostalinskemu ali neopredeljenemu stališču vseh kongresnih govornikov, ko so obsojali Kominform, pa je postalo ozračje čedalje bolj pokvarjeno zaradi protikongresne propagande iz Moskve, ki v nobenem primeru ne odgovarja z isto politiko. To se ne more več dolgo nadaljevati in že so znamenja, da je razkol večji kot pred nekaj dnevi.

3. Trenutno je precej jugoslovansko-ruskega prerekanja zastran dejanskega stališča, ki ga je zavzelo 447 jugoslovanskih vojaških študentov v Moskvi. Ruski tisk in radio sta izjavila, da so se izrekli za Kominform, toda jugoslovanski vojaški ataše v Moskvi je sporočil podatke, ki dokazujejo ravno nasprotno. Poudarjeno so objavili izjavo 350 častnikov, ki so se že vrnili v Jugoslavijo, češ da so jih namerno dezinformirali ali jim prikivali kominformski spor,

* One time pad — enkratna uporaba šifre.

** Vojaška obveščevalna služba, oddelek 3 B (Military Intelligence).

da različnim skupinam niso dovoljevali stikov z drugimi in da so jih silili, naj se izrečejo za Kominform.

4. Kot rezultat zavrnitve Kominforma in sedanjega kongresa se je podpora Titu okrepila v Srbiji, Črni gori in morda Bosni, kjer se zdajšnje postavljanje nasproti Kominformu ujema z naravnim obnašanjem in nagnjenostjo k junaštvu. Temu pa ni tako na Hrvaškem in v Sloveniji, kjer je razred (sic) vedno čutil odpor do nesorazmernega vpliva Črnogorcev v komunističnem režimu in se boji čedalje hujšega totalitarnega tempa. Zato se nadeja kakšnega pretresa, ki bi odnesel Tita, hkrati pa Rusom ne bi omogočil priti.

FO 371/72585, R 8943/407/92 En clair*

ZA POLITIČNO RAZDELITEV IZ BEOGRADA V FOREIGN OFFICE

G. King. Št. 819. 28. julija 1948

Odposl. 28. julija 1948 ob 8.09 popold. Sprejeto 28. julija 1948 ob 10.36 popold. Ponovljeno v Moskvo, Bukarešto, Budimpešto, Prago, Sofijo, Varšavo in na Dunaj.

Naslovljeno na Foreign Office, brzojavka št. 819 z dne 28. julija, ponovljeno kot informacija v Moskvo, Bukarešto, Budimpešto, Prago, Sofijo, Varšavo in na Dunaj.

Kongres jugoslovanske komunistične partije.

V svojih govorih na kongresu sta tako Kardelj kot Bebler dosti bolj na široko kot prejšnji govorniki obravnavala vprašanje jugoslovanske zunanje politike.

2. Kardelj je začel svojo analizo mednarodnih razmer s tem, da je z znanimi izrazi napadel Marshallov plan. Rekel je, da plan pomeni neposredno uporabo ameriških državnih financ z namenom, da bi ustvarili čedalje večje monopolne super dobičke in postopoma oslabili kapitalistične tekmece ameriških monopolov. Pomoč za Evropo ne prihaja iz dobička milijonarjev, ampak iz žepov navadnih ljudi. Marshallov plan je eno izmed sredstev za spreminjanje Zahodne Evrope v oporišče ameriškega imperializma proti ljudskim demokracijam in Sovjetski zvezi.

3. Kardelj je nato podčrtal pet vodilnih načel jugoslovanske zunanje politike, ki so:

1) Iskreno sodelovanje v boju za mir in za miroljubno sodelovanje med državami na temelju enakopravnosti nasploh in še posebej pod okriljem Združenih narodov.

2) Gospodarsko sodelovanje z vsemi državami, ki želijo sodelovati z Jugoslavijo na temelju enakopravnosti in spoštovanja obojestranskih obveznosti.

3) Politična podpora silam, ki se borijo za mir, demokracijo, narodno osvoboditev in neodvisnost ter socializem.

4) Tesno sodelovanje in iskrena podpora miroljubni, demokratični prot imperialistični politiki Sovjetske zveze in ljudskih demokracij.

* Odprto, brez šifre.

5) Razvoj iskrenega sodelovanja s Sovjetsko zvezo in ljudskimi demokracijami na gospodarskem in kulturnem področju, s ciljem krepitve in usklajevanja skupnega gospodarskega razvoja držav socialističnega sveta in njihovega kulturnega zблиževanja.

4. Kardelj je zelo na dolgo dokazoval, da Jugoslavija ni nikoli vodila protisovjetske politike, ampak je nasprotno zmerom popolnoma sodelovala s Sovjetsko zvezo.

5. Trdil je, da napadi Kominforma ne bodo spremenili jugoslovanske politike in je ne morejo izdvojiti iz protimperialistične fronte. Jugoslovanski komunisti so prepričani, da ne le (sic) ZSSR in dežele ljudske demokracije, ampak tudi (sic) ves mednarodni delavski razred ne morejo odtegniti podpore državi v socialistični izgradnji, ki je izpostavljena napadom s strani sovražnikov socializma. Storit drugače bi pomenilo »prepustiti to državo imperia-lističnemu pritisku«.

6. Kardelj je izjavil, da bosta jugoslovanska partija in njeno vodstvo storila vse, kar je v njuni moči, da bi odpravila nesoglasja med njima in KP SZ.

7. Bebler je poudaril, do kakšne mere je Jugoslavija sodelovala z ZSSR in ljudskimi demokracijami. Trdil je:

1) Da je Jugoslavija igrala vodilno vlogo v razvoju tesnih stikov med ljudskimi demokracijami in zlasti z Bolgarijo in Albanijo.

2) Da je Jugoslavija razvijala stike s svojimi nedemokratičnimi sosedomi v duhu miru (s svojo moralno, politično podporo grškemu ljudstvu).

3) Da je Jugoslavija dejavno sodelovala z ZSSR v prid svetovnega miru in demokracije do tolikšne mere, da so jo šteli za satelita ZSSR, da je nadalje Jugoslavija nudila moralno politično podporo delavskemu razredu, demokratičnemu in narodnoosvobodilnemu gibanju. Podporo WFTU*, demokratični Grčiji, aktivno se je borila proti Trumanovi doktrini in Marshallovemu planu itd. Bebler je trdil, da je bila ta zunanja politika kronana s popolnim uspehom in da je jugoslovanska neodvisnost od imperialistov popolna.

FO 371/72586, R 9082/407/92 Šifrirano

ZA POLITIČNO RAZDELITEV IZ BEOGRADA V FOREIGN OFFICE

Sir C. Peeke. Št. 838. 31. julija 1948

Odposl. 31. julija 1948 ob 12.48 popold. Sprejeto 31. julija 1948 ob 2.50 popold.

ZAUPNO

Naslovljeno na Foreign Office, brzojavka št. 838 z dne 31. julija, ponovljena v Moskvo, Bukarešto, Budimpešto, Prago, Sofijo, Varšavo, Dunaj.

Moja tik prej poslana brzojavka.**

Kongres jugoslovanske komunistične partije.

Sestav novega politbiroja pomeni, da so Tito in njegovi najtesnejši privrženci zmagali in ohranili popolno nadzorstvo nad partijsko organizacijo.

* Svetovni sindikalni zvezi.

** Dokument R 901/407/92 ni objavljen.

2. Dopolnjeni partijski program je v bistvu isti kot prvotni osnutek (glej moj dopis št. 168 z dne 23. julija).* Jugoslovani niso v ničemer popustili KP SZ glede marksističnih načel. Pa tudi niso ničesar spremenili, da bi odgovorili na Judinove kritike programa v časopisu Kominforma, kjer ga je bil opisal, da »ni marksističen program za izgradnjo socializma, ampak program populistov, socialnih revolucionarjev in kulakov za socialni kapitalizem na podeželju.«

3. Najbolj pomembno, kar so izpustili iz programa, je tisti odstavek, ki poziva k »zvezi bolgarskega in albanskega ljudstva z ljudstvom Jugoslavije« (glej mojo brzojavko št. 668 z dne 1. julija).** Toda program še naprej vključuje pozive k sodelovanju s Sovjetsko zvezo, ljudskimi demokracijami in vsemi deželami, ki so pripravljene sodelovati na temelju enakopravnosti, in k podpori protiimperialističnim in narodnoosvobodilnim gibanjem.

4. Ponovna izvolitev štirih voditeljev, ki jih imata Kominform in KP SZ za pglavitne krivce, ter dejstvo, da niso v ničemer bistveno spremenili partijskega programa, naj bi pomenila, da so izgledi za spravo s Kominformom izredno oddaljeni. Navkljub izrazom v njihovi kongresni resoluciji o Kominformu, ki sem jo povzel v svoji brzojavki št. 836,*** pa si jugoslovanski voditelji lahko komajda mislijo, da bi jih lahko še sprejeli nazaj pod okrilje.

FO 371/72587, R 9638/407/92

ZAUPNO

BRITANSKO VELEPOSLANIŠTVO BEOGRAD

9. avgusta 1948

Št. 178 (375/24/48)

Sir,

(Visoko spoštovani Ernest Bevin, P. C. M. P., itd. itd. itd., glavni državni sekretar Njegovega Veličanstva za zunanje zadeve.)

Štejem si v čast, sporočiti Vam, da je imela (kot sem sporočil v brzojavki št. 776)**** komunistična partija Jugoslavije od 21. do 28. julija svoj peti kongres v Beogradu. To je bil prvi kongres, ki ga je imela partija po letu 1928,**** in prvi nasploh, ki je potekal javno. Že samo to dejstvo bi zadostovalo, da bi imel kongres neobičajen pomen. Toda kongres je bil še toliko pomembnejši spričo dejstva, da je potekal samo tri tedne po objavi kominformskih kritik komunistične partije Jugoslavije in njene izključitve iz skupnosti pravovernih marksističnih komunističnih partij. Zato je bil za jugoslovanske komunistične voditelje priložnost, da kar se da celovito odgovore na kominformske obtožbe in da zbero vso partijo v podporo svoje politike.

* Objavljen na str. 157—161.

** Dokument R 7820/407/92 ni objavljen.

*** Dokument R 9010/407/92 ni objavljen.

**** Dokument ni objavljen.

***** IV. kongres KPS v Dresdenu.

2. Pred kongresom so bili sestanki vseh organizacij, ki sestavljajo partijo, in na njih so izvolili delegate. Skupno je bilo 2344 delegatov ali po en delegat na vsakih 200 od 468.175 članov partije. Med njimi je bilo 979 delavcev, 525 kmetov, 102 častnika in podčastnika jugoslovanske vojske, 499 »intelektualcev« (vključno 170 profesionalnih partijskih funkcionarjev), 154 uradnikov, 138 študentov in 48 drugih. Manj kot 10 % delegatov so bile ženske. Izmed delegatov jih je 1125 vstopilo v komunistično partijo Jugoslavije pred letom 1941, 992 jih je vstopilo pred koncem vojne in 227 jih je vstopilo po osvoboditvi. Samo 106 delegatov ni igralo nobene vloge v osvobodilni vojni. Med delegati je bilo 1162 Srbov, 456 Hrvatov, 209 Slovencev, 130 Makedoncev, 237 Črnogorcev, 59 Šiptarjev, 24 Madžarov, 5 Slovakov, 4 Ukrajinci, 4 Romuni, 5 Bolgarov, 4 Čehi, 5 Italijanov, 4 Turki, 31 Muslimanov in 4 Židje.

3. Čeprav so o kongresu na dolgo poročali v tisku, ni bil odprt za javnost in izmed tiskovnih predstavnikov so dovolili udeležbo le tistim iz tiska pod komunističnim nadzorom (vključno z beograjskim dopisnikom moskovske »Pravde«). Komunistična partija Jugoslavije je poslala vabilo za udeležbo Kominformu in drugim vzhodnoevropskim partijam. A ta vabila so bila po resoluciji Kominforma zavrnjena z utemeljitvijo, da se je komunistična partija Jugoslavije sama izključila iz družine komunističnih partij.

4. Poglavitno delo kongresa je bilo poslušati poročila Tita (o delu centralnega komiteja komunistične partije Jugoslavije), Rankovića (o organizaciji partije), Djilasa (o agitaciji in propagandi), Kardelja (o »Komunistični partiji Jugoslavije v boju za novo Jugoslavijo, za ljudsko oblast in socializem«) in govora Pijadeja, v podporo novega partijskega programa, ter Neškovića, v podporo novega partijskega statuta. Čeravno so se ti govori po vsebini razlikovali, so imeli očitno en skupen cilj — da opravičijo politiko voditeljev komunistične partije Jugoslavije od leta 1937 do današnjega dne. Vsi so bili izredno dolgi in obširni, vsi so zelo podrobno pripovedovali o zgodovini partije, vsi so zelo na dolgo obravnavali zgodovino narodnoosvobodilne vojne in vsi so bili po svojem tonu skrajno nacionalistični in domoljubni. Govori so bili v bistvu nepretrgana zanosna hvalnica komunistični partiji Jugoslavije in kot takšni so pomenili posredno zavrnitev obtožb s strani Kominforma. Toda poglavitni govorniki so posvetili opazno malo časa neposredni polemiki z resolucijo Kominforma, ki so jo zavrnili ne le kot neresnično, ampak tudi kot smešno in do kraja žaljivo. Tito in drugi voditelji so očitno čutili, da si bodo prej pridobili podporo, če bodo pripovedovali o minuli slavi partije in predvsem o partizanski vojni, kot pa če bi se spustili v podrobno polemiko z obtožbami Kominforma.

5. Kongres je enodušno potrdil poročila Tita, Rankovića in Djilasa ter sprejel ustrezno resolucijo, katere besedilo je priloženo.

6. Kongres je sprejel pozneje, prav tako enodušno, resolucijo, ki naravnost zavrača vse obtožbe s strani Kominforma, potrjuje usmeritev, ki jo je sprejel centralni komite, in še enkrat poziva komunistično partijo Sovjetske zveze, naj pride v Jugoslavijo in se sama prepriča, kako neutemeljene so bile njene obtožbe. Besedilo te resolucije je prav tako priloženo.

7. Kongres je sprejel novi partijski program in statut v dejansko isti obliki, kot so ju priobčili takoj po objavi resolucije Kominforma. Ze to samo po sebi

je oster odgovor Kominformu in še zlasti g. Judinu, ki je opisal program kot »protimarksističen« in pa, da daje vtis »zmedenega časopisnega članka, ne pa programa resne politične partije«. Sprejeti program ne vsebuje nobenih stvari, preračunanih na to, da bi bil bolj povšeči Rusom, razen, da je v njem izpuščen stavek, ki poziva k morebitni zvezi Bolgarije in Albanije z Jugoslavijo (gl. moja brzojavko št. 838 z dne 30. julija).*

8. Tisti govorniki, ki so obravnavali zunanje zadeve, so to storili zelo na kratko in pa na takšen način, da bi bilo domnevati, da navkljub sporu s Kominformom Jugoslavija ne namerava spreminjati pglavitne usmeritve v svoji zunanji politiki. Izjavljali so, da bo ostala resnično privržena »protiimperialistični, demokratični fronti«, ki jo vodi Sovjetska zveza, in da bo še naprej nasprotovala naklepom »imperialističnih vojnih hujskačev«. Po drugi strani so govorniki posvetili dosti manj časa zmerjanju zahodnih sil, kot bi bilo moč pričakovati, in so še posebej poudarjali pravico Jugoslavije, da *trguje* s sleherno državo, ki bi ravnala z njo na enakopravni osnovi in spoštovala njeno suverenost.

9. Izmed tem, ki so izzvale najbolj strastne govore, je bila tista o Makedoniji in pred široko javnostjo je bilo tokrat prvič razkrito, da je to območje bilo in je še naprej izvor bridkih sporov med jugoslovansko in bolgarsko komunistično partijo. Doslej je obema partijama uspevalo, da teh sporov nista prenašali pred javnost, vsekakor pa ne zunaj Makedonije. Toda resolucija Kominforma je pomenila za Bolgare priložnost, da prikažejo »šovinistični nacionalizem« Jugoslovancev, s tem ko omenjajo, da so si prizadevali prodreti v Pirinsko Makedonijo. To je bilo očitno preveč za Jugoslovane, ki so jezno odvrnili, da so se bolgarski komunisti okoristili z okupacijo Makedonije s strani bolgarskih sil na začetku vojne, da so priključili makedonsko partijo k svoji lastni partiji, da so sabotirali partizansko vojno v Makedoniji, da niso pozvali k umiku bolgarskih sil s tega območja in da se še zmerom niso odpovedali svojim poskusom, da bi ločili novo republiko Makedonijo od Jugoslavije. Mačka je zdaj skočila iz vreče, polna maščevanja. Predlagam, da bi makedonsko vprašanje podrobno obdelal v poznejši depeši.

10. Ko je odgovarjal na obtožbo, da so jugoslovanski komunisti v svoji zunanji politiki nacionalisti, je eden izmed govornikov predložil koristen seznam drugih družinskih zdrah med komunističnimi partijam Evrope. Kaže, da »nekateri italijanski tovariši« trdijo, da je Venezia Giulia** italijanska. Bolgarski tovariši govore o »neobstajanju makedonskega naroda«. Češkoslovaški in poljski tovariši so imeli spor zastran Tešina. Madžarski in češki komunisti so imeli nesoglasja zastran madžarske manjšine na Slovaškem. Avstrijski komunisti so »priznali pravico avstrijske buržoazije do Slovenske Koroške«. Francoski in nemški komunisti so imeli nesoglasja zastran Posarja in nekateri francoski in britanski komunisti se ne strinjajo v kolonialnem vprašanju. Drugače rečeno, če so jugoslovanski komunisti nacionalisti, niso v nobenem primeru edini, ki trpe za to buržoazno boleznijo.

11. Sklepno dejanje kongresa je bila izvolitev, s tajnim glasovanjem, novega centralnega komiteja in novih stalnih komisij. Imena članov novega komi-

* Dokument ni objavljen.

** Julijska krajina.

teja, ki šteje 63 članov in 42 »kandidatov za člane«, so objavili in med njimi je velika večina znanih voditeljev partije. Edina, ki so ju presenetljivo izpustili iz centralnega komiteja, sta Koča Popović in Vladko Velebit, ki so ju oba poimensko napadli v pismih komunistične partije Sovjetske zveze, poslanih pred resolucijo Kominforma, pa tudi generali Nadj, Lekić in Dapčević. Novi komite je za tem izvolil novi politbiro, v katerem so Tito, Kardelj, Ranković, Djilas, Gošnjak, Pijade, Kidrič, Nešković in Leskošek, medtem ko so Bakarić, Pucar, Koliševski in Vukmanović kandidati za člane. Tito je generalni sekretar, Kardelj, Djilas in Ranković pa sekretarji. Objavljeno je bilo, da je med 105 člani in kandidati za člane centralnega komiteja 41 delavcev, samo 5 kmetov in 59 »intelektualcev«. Ta zadnji izraz se uporablja za označevanje profesionalnih revolucionarjev, ki jih naravnost zaposluje komunistična partija.

12. Priprave na kongres in potek njegovega dela so nedvomno skrbno pripravili jugoslovanski komunistični voditelji in obtožba »Pravde«, da so potencialne nasprotnike aretirali, bi bila kaj lahko resnična. Toda zavoljo tega kongres ni nič manj demokratičen kot so kongresi katere koli druge komunistične partije in njegovi sklepi predstavljajo v smislu komunistične politike popolno zmago za Tita in njegove sodelavce. Ti so zadržali vodenje in upravljanje partije v svojih rokah in so dobili polno podporo za svojo preteklo, sedanjo in prihodnjo politiko, ki jo lahko uresničujejo ne le skozi lastno partijsko organizacijo, ampak tudi skozi mašinerijo vlade, ki jo tako učinkovito nadzorujejo. Če imajo Tito in njegovi sodelavci še sovražnike v partiji in če so še zmerom »zdravi elementi«, kot jih kliče Kominform, v Jugoslaviji, se njihov glas zagotovo ni slišal na kongresu in tudi očitno ne predstavljajo nobene resne nevarnosti za Tita in njegovo politiko.

13. Kopije tega dopisa pošiljam predstavnikom Njegovega Veličanstva v Atene, Bukarešto, Budimpešto, Moskvo, Pariz, Prago, Sofijo, Varšavo in v Washington.

V čast si štejem, da sem z največjim spoštovanjem,
ekscelenca,

vaš najpokornejši, ponižni služabnik,

Charles Peake, l. r.

FO 371/72590, R 11909/407/92, 375/29/48

BRITANSKO VELEPOSLANIŠTVO BEOGRAD

14. oktobra 1948

Dragi oddelek,

(Južni oddelek, Foreign Office, London, L. W. 1.)

kot smo poročali v naših brzojavkah št. 792 in 799* z dne 23. julija, sta Tito in Ranković dobršen del svojih govorov na 5. kongresu jugoslovanske komunistične partije posvetila zgodovini te partije pred in med vojno.

* Obe brzojavki glej na str. 7.

2. Ta dva govora, ki smo ju zdaj prebrali v celoti, vnašata malo novega v prikaz te zgodovine, ki jo je dal Sir Charles Peake v depeši št. 292* z dne 9. decembra 1947, toda zdaj je mogoče določiti nekatere podrobnosti, kot so datumi, imena bivših generalnih sekretarjev in moč partije v različnih obdobjih, kar nam doslej ni bilo znano. Zato prilagamo kronološki pregled, ki daje kratko zgodovino partije vse do datuma, ko se je njena zgodovina zlila v zgodovino narodnoosvobodilnega boja.

3. V eni točki pa še zmerom vlada nekaj zmede. Kot se boste spomnili, je bilo v pismih, ki sta si jih na začetku tega leta izmenjala sovjetski in jugoslovanski centralni komite, nekaj prerekanja o tem, koliko ljudi je bilo izvoljenih za člane jugoslovanskega centralnega komiteja na 5. partijski konferenci oktobra 1940, s tem da je jugoslovanska partija trdila, da jih je bilo 31, ruska partija pa, da jih je bilo samo 22. Zdaj opažamo, da je Ranković v svojem govoru na 5. partijskem kongresu to zmedo še povečal, s tem ko je izjavil, da je bilo število izvoljenih 29 (14 delavcev, 12 intelektualcev, 2 uradnika in 1 kmet)!**

4. Med svojim govorom je Ranković nekaj pripovedoval o pglavitnih slabostih znotraj partije, ki so se bile pojavile v toku vojne. Rekel je, da so se v Srbiji mnoge partijske organizacije obnašale preveč bojazljivo v prikazovanju izdajalske narave Mihailovičeve dejavnosti. V Črni gori je bilo leta 1942 »sektaštvo« in v Hercegovini so bili izdali »sektaško« geslo »Sovjetizirajmo Hercegovino«. (Sektaštvo naj bi očitno v tem okviru pomenilo željo po preveliki krajevni neodvisnosti.) V Sloveniji so partijske organizacije težile k temu, da se skrijejo pred množicami in so izpričale »oportunizem« (tj. strahopetnost) v okrožjih, ki so jih zasedli Italijani. Na Štajerskem so se v partijo infiltrirali sovražnikovi agenti. V Vojvodini je sovražnik ujel in ubil vse razen treh iz bivšega centralnega komiteja. Na Hrvaškem sekretar zagrebškega mestnega komiteja ni maral ubogati ukazov in je organiziral napad, v katerem so umrli mnogi lokalni komunisti. Kot posledica tega so ga izključili iz partije.*** Pozneje je Andrija Hebrang, potem ko se je bil vrnil iz nemškega koncentracijskega taborišča in je postal sekretar hrvaškega centralnega komiteja, zavzel »nepravilno stališče« do vodilnih članov partije in je izpričal šovinistično stališče do Srbov na Hrvaškem. Kardelj je obiskal Hrvaško in sporočil, da zadeve ne bodo urejene, vse dokler Hebrang ne bo šel, in njegovo stališče je pripeljalo do želje, da bi oslabili hrvaške vezi z jugoslovansko državo. Zato so ga odstranili z njegovega položaja in poslali drugam. Po vojni je moral zvezni centralni komite grajati makedonski pokrajinski komite zaradi nezadostnega usklajevanja med njegovim agitpropom in gospodarsko dejavnostjo in sredi leta 1947 so morali poslati v Slovenijo instruktorje, da bi popravili »resne pomanjkljivosti v delu tovarišev v Sloveniji«. (Verjetno velja omeniti, da so ravno v tem času aretirali večino slovenskih komunistov, ki so jim na začetku tega leta sodili v Ljubljani. Glej našo depešo št. 102 z dne 1. maja [152/12/48].****

* Dokument R 16738/24/92 ni objavljen.

** Podrobneje o peti konferenci KPJ od 19. do 23. oktobra 1940 v Josip Broz-Tito, Zbrana dela, 6. zvezek, Ljubljana 1980, 44—45 (Titovo pojasnilo).

*** Anton Rob.

**** Dokument ni objavljen (R 5868/407/92); gre za dachauski proces.

5. V naši brzojavki št. 799* smo poročali o najpomembnejših številkah, ki jih je dal Ranković o zdajšnji moči jugoslovanske partije. Prav tako je razkril, da se je število partijskega članstva od osvoboditve do konca leta 1946 povečalo samo za 48.000, zato pa se je od januarja 1947 do julija 1948 povečalo za 278.000, dejstvo, ki dokaj jasno kaže na to, da v jugoslovanski partiji, navkljub njenemu zatrjevanju, da se je izognila temu, da bi postala »množična partija«, dejansko precejšen del njenega članstva mora biti iz vrst tistih, ki so zadnji hip skočili na vlak. Ranković je tudi razkril, da so samo v letih 1946 in 1947 dali 1023 partijskim članom mesta v zvezni državni upravi in 925 v državni upravi republik.

6. Za ideološko urjenje partijskih članov, je razkril Ranković, je poskrbela dveletna partijska šola, v kateri so bili učni predmeti dialektični in historični materializem, politična ekonomija, zgodovina sovjetske partije in jugoslovanskega narodnoosvobodilnega boja, jugoslovanska zgodovina in gospodarstvo, ekonomska geografija, ruščina in drugi jeziki. Bilo je tudi šest enoletnih srednjih partijskih šol, deset trimesečnih nižjih partijskih šol, v katerih so bili glavni učni predmeti temelji leninizma, narodnoosvobodilni boj in jugoslovansko gospodarstvo, šest dopisnih šol in veliko število večernih šol, skozi katere je že šlo kakih 115.000 partijskih članov. Posebej pa so to uredili za partijske člane v oboroženih silah.

7. Kopijo tega pisma pošiljamo v Moskvo.

Zmerom Vaš,

URAD VELEPOSLANIŠTVA.

FO 371/72590, R 11910/407/92 **ZAUPNO**. 375/30/48

BRITANSKO VELEPOSLANIŠTVO BEOGRAD

14. oktobra 1948

Dragi oddelek,

Južni oddelek, Foreign Office, London, S. W. 1.

Z ozirom na našo brzojavko št. 792** z dne 23. julija mislimo, da bi morali zabeležiti nekatere odlomke iz govora maršala Tita na 5. kongresu jugoslovanske komunistične partije, ki zadevajo sporazum Tito-Šubašić v letu 1945.

2) Potem ko je prebral besedilo tega sporazuma, je maršal Tito izjavil, da so morali vanj privoliti zaradi vztrajnih zahtev s strani svojih zahodnih zaveznikov. Le-ti so uporabili vso svojo moč, da bi spravili nazaj kralja, ki naj bi služil kot nekakšen trojanski konj, prek katerega bi vzpostavili staro ureditev. Ko bi se bil vrnil, bi ljudje v najboljšem primeru morali znova zgrabiti za orožje in se boriti za tisto, kar so si že izborili. Titova vlada je zato v to privolila samo zaradi tega, ker je poznala svojo lastno moč. Imeli so oborožene sile in njihovi nasprotniki, kralj in njegova vlada v Londonu, jih niso imeli.

* Glej dokument na str. 154—156.

** Dokument objavljen na str. 152—153.

3) V obdobju skupne vlade, tj. medtem ko so bili v njej Šubašič, Šutej in Grol, so zahodne sile izvajale hūd pritisk. Zahtevale so nemogoče koncesije za meščanski razred v Jugoslaviji in so vztrajno terjale določene pravice zahodnega demokratičnega kova, »ki bi dejansko pomenile, da bi omogočili buržoaziji v Jugoslaviji izzvati državljansko vojno in znova pahnti deželo v zmešnjavo in revščino«. To so bili poskusi, ki so ogrožali pridobitve narodnoosvobodilnega boja in ustanovitev nove Jugoslavije. Toda to bitko so dobili in Šubašič, Grol in Štuej so morali oditi. V obdobju pritiska s strani določenih zahodnih zaveznikov jim je Sovjetska zveza pomagala, s tem da jim je nudila vso podporo.

4) Maršal Tito je dodal, da se niso bili nikoli slepili zastran tega sporazuma. Natančno so vedeli, kako se bo končal, tj. na škodo njihovih nasprotnikov. Natančno so vedeli, da sodelovanje s Šubašičem, Šutejem in Grolom ne bo moglo nikoli dolgo trajati, ker so si želeli naglo nadaljevati po svoji jasno začrtani poti, in te ljudi so spravili v vlado zato, da bi jim preprečili nadaljevati po tej poti. Niso se zmotili. Ko se je Grol prepričal, da ne more ovirati vlade, je 20. avgusta 1945 odstopil in sledila sta mu Šubašič in Šutej. To so storili pod zunanjim pritiskom tik pred volitvami. To je bil zadnji poskus, da bi povzročili tako imenovano intervencijo zahodnih sil, vendar pa se ni posrečilo. Njihovi nasprotniki niso doumeli sprememb, do katerih je prišlo med vojno v Jugoslaviji, zato so delali nestvarne načrte, ki jim je bilo usojeno propasti.

5. Bilo bi verjetno koristno, ko bi si te pripombe zapomnili, da se ne bi kdo slepil glede veljavnosti kakšnih obljub, ki bi jih Tito morebiti kdaj v prihodnosti bil pripravljen dajati zastran »pravice zahodnega demokratičnega kova«.

6) Kopijo tega pisma pošiljamo v Washington.

Zmerom Vaš,

URAD VELEPOSLANIŠTVA.

FO 371/72590, R 13000/407/92 ZAUPNO. 375/34/48

BRITANSKO VELEPOSLANIŠTVO BEOGRAD

11. novembra 1948

Dragi oddelek,

Južni oddelek, Foreign Office, London, S. W. 1.

spomnili se boste, da je, kot smo poročali v naši depeši št. 178 z dne 9. avgusta,* peti kongres jugoslovanske komunistične partije, ki je bil julija letos, sprejel novo serijo statuta partije. Zdaj smo imeli priložnost, da ga proučimo in menimo, da bi vas in raziskovalni oddelek lahko zanimali naši komentarji.

2. Nov statut je v glavnem istoveten in je dejansko v precejšnji meri dobesedni prevod statuta komunistične partije Sovjetske zveze. Ker je bil le-ta izdatno obdelan v tiskani poslanici št. N 7796/18/38 z dne 20. marca 1948, ne

* Dokument R 9638/407/92 ni objavljen.

predlagamo, da bi komentirali tiste odstavke, ki so identični s sovjetskim statutom.

3. Najpomembnejše razlike se pojavljajo v uvodnih odstavkih, katerih prevod vam pošiljamo priložen v tem pismu. Videli boste, da so jugoslovanski komunisti, potem ko od besede do besede ponovijo prvi odstavek sovjetskega statuta, vnesli popolnoma nov odstavek, očitno z namenom, da bi zagovarjali nesporno vodstvo komunistične partije Jugoslavije in morebiti kot odgovor na sovjetske kritike v tej točki.

4. Tretji odstavek očitno ustreza drugemu odstavku v sovjetskem statutu, ki pravi, da »partija vodi delavski razred, kmete, inteligenco in celotno sovjetsko ljudstvo v boju za utrditev diktature delavskega razreda, za utrditev in razvoj socialističnega sistema, za zmago komunizma«. Opazili boste, da se jugoslovanski komunisti omejujejo in opisujejo svojo partijo kot vodilno silo v boju za izgradnjo socializma in zmago komunizma in da izpuščajo sleherni omenjanje, tako tu kot drugje v statutu, diktature proletariata. Za povrh pišejo, da so delovni ljudje »združeni skupaj v svoji veliki večini v Ljudski fronti«. Obe ti spremembi očitno opravičujeta sovjetske kritike jugoslovanskih komunistov glede stroge leninistične in stalinistične usmeritve. Citati iz Lenina in Stalina, ki so v poslanici, omenjeni v 2. odstavku, kažejo, da je koncept diktature proletariata bistven za sovjetsko komunistično teorijo. Po Stalinu je »diktatura proletariata orodje proletarske revolucije, njen organ, njena najpomembnejša glavna opora... Revolucija lahko premaga buržoazijo, lahko strmoglavlji njeno oblast brez diktature proletariata. Toda revolucija ne bo zmogla streti odpora buržoazije, ohraniti svoje zmage in kreniti naprej h končni zmagi socializma, dokler v določeni fazi svojega razvoja ne bo ustanovila posebnega organa v obliki diktature proletariata kot svoje glavne opore«. Kot smo opozorili v preteklosti (glej na primer našo depešo št. 151* z dne 28. junija), proletariati v Jugoslaviji zaradi svojih izgub med vojno verjetno ni zadosti močna sila, da bi izvajal takšno diktaturo in v posledici je bila jugoslovanska komunistična partija primorana novačiti svoje člane zelo izdatno iz vrst revnih kmetov in razširiti koncept diktature proletariata na »diktaturo delovnih množic« (vključno z revnimi kmeti). Ni dvoma, da je to ena izmed tistih zadev, v katerih se Jugoslovani pritožujejo, da jim skuša sovjetska partija vsiliti »oblike boja«, ki ne ustrezajo njihovim »posebnim pogojem« in v katerih mislijo, da so morda utrli bolj ustrezno pot za nekatere druge ljudske demokracije, namesto suženjskega posnemanja sovjetskega modela. Bilo bi torej zanimivo zvedeti, do kolikšne mere komunistične partije v drugih »ljudskih demokracijah« odkrito priznavajo dogmo o diktaturi proletariata.

5. Četrty odstavek jugoslovanskega statuta je očitno popravljeni odstavek v sovjetskem modelu, ki izjavlja, da je »partija vodilno jedro vseh organizacij delovnih ljudi, tako javnih kot državnih, in da zagotavlja uspešno izgradnjo komunistične družbe«. Jugoslovani opisujejo svojo partijo kot »vodilno silo v celotnem državnem in družbenem razvoju Jugoslavije«, izpuščajo omenjanje izgradnje komunistične družbe in dodajajo prejkone nedoločeno frazo o tem, da se »pri tem opirajo na najširšo pobudo delovnih množic«.

* Dokument R 8398/4203/92 ni objavljen.

6. Nekaj zanimivih sprememb je v naslednjih poglavjih, zlasti v tistem delu ki obravnava partijsko članstvo in dolžnosti ter pravice partijskih članov. Tako odstavek, ki govori o pravicah partijskega člana (glej 1. poglavje, 3 (a). odstavek v sovjetskem statutu), pravi, da ima partijski član ne samo pravico, da sodeluje v razpravah na partijskih sestankih, ampak tudi, da »vpliva na njihove odločitve«, kar je po svoje premeteno izboljšanje sovjetskega statuta! Razen tega se jugoslovanska partija razlikuje od KP SZ v tem, da omogoča sprejem ljudi v partijsko članstvo, ne da bi šli skozi preizkusno dobo, samo z odobritvijo centralnega komiteja zvezne ali republiške partije. Naposled so »izkoriščevalski elementi« posebej izločeni iz tega, da bi postali člani jugoslovanske partije, odredba, ki bi se komu zdela čisto nepotrebna!

7. Tisto poglavje iz jugoslovanskega statuta, ki obravnava organizacijo partije, skoraj natančno ustreza poglavjem v sovjetskem statutu, tako da komentarji v poslanici, omenjeni v 2. odstavku, glede v bistvu nedemokratske narave KP SZ, veljajo enako tudi za jugoslovansko partijo.

8. Poglavja, v katerih so navedene kazni, ki jih partija lahko izreče svojim članom, so bila nekoliko popravljena in se berejo takole: »Partija lahko kaznuje vsakega člana, če prekrši program in statut KPJ, če prekrši partijsko disciplino, če je neiskren ali hinavski nasproti partiji, če je frakcionaš ali če se obnaša v nasprotju s komunistično moralo«. Kazni so lahko v obliki opomina, ukora, strogega ukora, začasne odstranitve z odgovornih partijskih funkcij, strogega ukora s končnim opominom in izključitev iz partije.

V Sovjetski zvezi komunistično zvezo mladine (»Komsomol«) neposredno nadzoruje KP SZ (glej 9. poglavje sovjetskega statuta) in deluje kot vežbališče za prihodnje komuniste. V Jugoslaviji sta bili do pred kratkim dve mladinski organizaciji, Ljudska mladina in Zveza komunistične mladine, od katerih nobena ni povsem ustrezala sovjetskemu Komsomolu. Zato statut jugoslovanske partije pravi o mladinskih organizacijah samo to, da partija izvršuje »njihovo splošno vodstvo«. Nedavna združitve obeh organizacij pa bo verjetno pripeljala do ustanovitve organizacije, ki bi bila bolj podobna Komsomolu.

Kopije tega pisma pošiljamo v Moskvo, Sofijo, Bukarešto, Budimpešto, Prago in Varšavo.

Zmerom Vaš,
URAD VELEPOSLANIŠTVA.

FO 371/72591, R 13348/407/92 **TAJNO. G 1/63/48**

BRITANSKO VELEPOSLANIŠTVO BEOGRAD
18. novembra 1948

Dragi oddelek,
(Južni oddelek, Foreign Office.)

V svojem govoru na petem kongresu jugoslovanske komunistične partije je maršal Tito še enkrat predstavil trditev jugoslovanskih komunistov, da so začeli odpor proti Nemcem, preden so le-ti 22. junija 1941 napadli Sovjetsko zvezo.

(V svojem govoru se je Tito pritoževal, da so zahodni zavezniki Jugoslavije »zanemarili dejstvo, da je narodnoosvobodilno gibanje bojevalo srdit, neizprosni boj proti skupnemu sovražniku vse od maja 1941 naprej«.)

2. V tej zvezi bi veljalo spomniti na pripoved o srečanju med Titom, Žujovičem, Ribarjem in Dragoljubom Jovanovičem, ki jo je tukaj povedal lani Jovanović, preden so ga aretirali, švicarskemu ministru. Na tem srečanju, do katerega je prišlo 5. junija 1941, komunistični predstavniki po besedah Jovanovića niso predlagali, naj bi organizirali odporniško gibanje proti Nemcem, ampak so nasprotno zatrjevali, da vedo, da se bodo Nemci v skladu s sporazumom med njimi in Rusi v kratkem umaknili z Balkana. Tito je zato predlagal, naj bi se tri skupine, ki so jih predstavljali on, Ribar in Jovanović, sporazumele, da po nemškem umiku ustanove koalicijsko vlado.

3. Nobenega dvoma ni, da je to srečanje bilo, saj ga je tudi Tito omenil v svojem govoru na petem kongresu, vendar pa je trdil, da so na njem razpravljali o skupnem odporu proti Nemcem in da so sporazum o takšnem odporu dosegli, da pa ga Jovanović ni uresničil. Morali bi premisliti o tem, katero pripoved o tem, kaj se je bilo zgodilo na tem srečanju, naj bi imeli za resnično. Po eni strani bi Jovanović spričo tega, ker je postal glavna tarča napadov komunistov, hotel naslikati njihove dosežke med vojno v najslabši možni luči. Po drugi strani pa se domneva, da je jugoslovanske komuniste presenetil napad Nemcev na Sovjetsko zvezo in so začeli z odporom šele po njem, bolje ujema s splošnim modelom komunističnega obnašanja v drugih deželah in omeniti velja, da Tito ni mogel navesti nobenega določenega odporniškega podviga, ki bi ga bili jugoslovanski komunisti organizirali pred 22. junijem.

4. Kopijo tega pisma pošiljamo v urad poslaništva v Moskvi.

Zmerom Vaš,

URAD VELEPOSLANIŠTVA.

FO 371/72591, R 13350/407/92 OMEJENO. 375/35/48

BRITANSKO VELEPOSLANIŠTVO BEOGRAD

19. novembra 1948

Dragi oddelek,

(Južni oddelek, Foreign Office, London, S. W. 1.)

Povežite, prosim, z našim pismom št. 375/33/48* z dne 11. novembra o kongresih republiških komunističnih partij v Jugoslaviji.

2. Zadnji po vrsti je bil kongres komunistične partije Slovenije, ki je bil v Ljubljani od 11. do 16. novembra. Udeležilo se ga je 806 delegatov in gostje iz komunističnih partij Trsta (Vladimir Babič), Gorice, Kopra in Koroške.

3. Kongres je opravil svoje delo z običajno naglico in enodušnostjo. Poslušali so poročila o različnih vidikih delovanja partije in vsa so potrdili v

* Dokument R 13001/407/92 ni objavljen.

dolgi resoluciji. Sprejeli so običajno resolucijo, ki obsoja stališče privržencev resolucije Kominforma. V novem centralnem komiteju in politbiroju, ki so ju izvolili, ni nobenih pomembnih sprememb.

4. Poglavitne govore so imeli gospodje Kardelj, Kidrič, Gošnjak in Leskošek, ki so vsi člani politbiroja jugoslovanske komunistične partije. Večji del svojih govorov so posvetili prikazovanju zgodovine slovenske komunistične partije ali pozivanju k še večjim naporom delavcev na gospodarskem področju in še posebej v kmetijstvu.

5. Najbolj zanimivi deli govorov so bili tisti, v katerih so (nedvomno so pri tem škilili na Kominform) pozvali k okrepitvi razrednega boja v deželi. Gospod Kidrič je na vse kriplje poudarjal, da »še niso uničili vseh materialno-socialnih pozicij in ostankov kapitalizma«, katerega predstavniki zavirajo izpolnjevanje petletnega plana. Interesi teh ljudi, je rekel, so diametralno nasprotni interesom delovnega ljudstva in ta nasprotja ne bodo nikoli odstranjena, vse dokler kapitalisti ne bodo prenehali obstajati v njihovi deželi in ne bo dokončno zgrajen socializem. Pozval je, naj bi sprejeli bolj odločne ukrepe proti kulakom na podeželju, ki še zmerom, kot je rekel, zadržujejo precejšen delež svoje kmetijske proizvodnje z namenom, da bi špekulirali.

6. Gospod Kardelj je izjavil (po svoje upravičeno), da je bila ena izmed svojskih značilnosti revolucionarne poti, ki jo je izbrala jugoslovanska komunistična partija, ta, da so si (v nasprotju z nekaterimi drugimi komunističnimi partijami) zmerom prizadevali za kar najširšo množično podporo. Ne le, da je ta podpora olajšala izgradnjo socialistične industrije, ampak je tudi, kot je gospod Kardelj dodal v odstavku, ki razkriva njegov način mišljenja, omogočila, da je imela preobrazba Jugoslavije v socialistično družbo »bolj demokratične oblike«, kot pa bi bilo v primeru, če bi se bil večji del delovnih množic povezal z »ostanki kapitalizma«. Jugoslovanska komunistična partija se ni nikoli slepila, da bo v vseh etapah revolucije še naprej uživala podporo vseh tistih, ki so med narodnoosvobodilnim bojem sledili njenemu vodstvu, vendar pa bi bilo zanjo skrajno napak, ko bi »hitela z razrednim bojem na področjih, kjer objektivne okoliščine še niso zrele« (to je očitno v zvezi z jugoslovanskim zavračanjem tega, da bi silili s kolektivizacijo kmetijstva, preden bi bilo na voljo dovolj strojev, da bi lahko izrabili prednosti združnega kmetovanja).

7. Ko je tako še enkrat zagovarjal pravilnost splošne jugoslovanske partijske usmeritve, je gospod Kardelj sklenil napasti »določene partijske organizacije, ker so pozabile, kje tiči njihov poglavitni sovražnik in zanemarile boj za osamitev bogatih od srednjih in revnih kmetov. Ponovno je zvalil krivdo za slabo oskrbo mest s hrano na špekulantstvo in sabotiranje s strani bogatih kmetov in napadel »puhlo liberalno stališče«, ki ga nekatere partijske organizacije kažejo nasproti poglavitnemu zaščitniku bogatih kmetov, nazadnjaški duhovščini. Gospod Gošnjak se je po drugi strani dotaknil enega izmed stvarnih razlogov za pomanjkanje hrane, ko je priznal, da je bila Jugoslavija »pogosto primorana izvažati več, kot so bili njeni presežki«, da bi si lahko v tujini zagotovila dobrine, ki jih je potrebovala za industrializacijo dežele.

8. Kaže, da ti govori napovedujejo nadaljnji napad na »kapitalistične elemente na podeželju«. Če bo prišlo do takšnega napada, bo to verjetno znamenje, da se jugoslovanski voditelji v želji, da bi zavrnilo kritiko Kominforma,

zatekajo k sprejemanju ukrepov, ki so v nasprotju z njihovo sicer pravilnejšo presojo. Sleherni takšni ukrepi bi lahko samo še pripomogli k nadaljnjemu znižanju življenjskega standarda, ki je bil že tako resno prizadet prejšnje poletje z nacionalizacijo trgovske mreže — ta ukrep pa je, kot sumimo, prej izzvala želja, da bi prikazali neupravičenost obtožb sovjetske partije o desničarskem odklonu, kot pa kakšni praktični oziri.

9. Na mednarodnem področju je več govornikov opozorilo, da se Jugoslavija ne namerava odpovedati svojim zahtevam do delov Goriške in Koroške, in navzočnost predstavnikov s teh območij naj bi podčrtala stalni interes Jugoslavije za to vprašanje. Gospod Gošnjak je posebej opozoril na dejstvo, da »precejšen del« slovenskega prebivalstva še naprej živi v Italiji in Avstriji in na Svobodnem tržaškem ozemlju, »ločen od domovine in izpostavljen najbolj grobememu sistemu protinarodnih in nedemokratičnih metod«. Izrazil je upanje, da bo »prišel čas, ko slovenskega ljudstva ne bodo ločevale različne meje, ampak bo ozemeljsko združeno« (glej naprej našo brzojavko št. 71 z dne 13. novembra).*

Zmerom Vaš,

URAD VELEPOSLANIŠTVA.

FO 371/72585, R 8906/407/92

BRITANSKO VELEPOSLANIŠTVO BEOGRAD

22. julija 1948

Št. 167 (364/129/48)

ZAUPNO

Sir,

(Ekscelenca Ernest Bevin, P. C. M. P., itd. itd. itd., glavni državni sekretar Njegovega Veličanstva za zunanje zadeve.)

ena od izstopajočih značilnosti kominformskega izobčenja jugoslovanske komunistične partije je bila njegova nepričakovanost. Res je, da so bila že nekaj tednov jasna znamenja razlik med jugoslovansko in sovjetsko komunistično partijo in med vladama. Bilo je vsaj nekaj manj zagretosti v Beogradu in Moskvi za priprave na Donavsko konferenco. Uradni bilten Kominforma je priobčil članke, ki so bili očitno namenjeni kot kritika jugoslovanske partije in njenih voditeljev. Sovjetski tisk je bil že nekaj časa neobičajno molčeč glede jugoslovanskih zadev. Stalin ni poslal Titu običajnih čestitk za rojstni dan in tako naprej. Toda mislim, da je bilo le malo — če jih je sploh bilo — zunanjih opazovalcev, ki ne bi pričakovali, da bodo te razlike obdržali čvrsto pod površjem, tako kot so jih zmerom, ali ki bi pomislili na to, da jugoslovanski voditelji ne bodo sprejeli kritik in se poboljšali. V resnici so po vsem vnanjem videzu sodeč počeli ravno to. Takoj ko je časopis Kominforma obsodil tajne in zarotniške težnje v določenih partijah, je že jugoslovanska partija objavila,

* Dokumenti R 12978/8869/92 ni objavljen.

da bo njen prvi javni kongres potekal proti koncu julija in je prvič priobčila tisto, kar naj bi bil seznam z imeni članov njenega politburoja. Objava sporočila Kominforma 28. junija v Pragi je torej pomenila za vse zahodne opazovalce hudo presenečenje. Verjetno je pomenila celo še večji pretres za vse komuniste, ki niso člani najbolj tajnih svetov svojih partij. V zadnjih dveh letih je bilo mnogo primerov, ko je bilo ravnanje Jugoslovanov očitno neodvisno od drugih komunističnih partij. V vseh teh primerih so samodejno in kot se zdaj kaže povsem napačno sklepali, da je Moskva to neodvisnost odobravalala iz posebnih namenov. Kominformska bomba je živ dokaz za to, kako težko je poročati o zadevah novih demokracij. Svoje politične manevre namreč izvajajo v tako strogi in učinkoviti tajnosti, da se je zunanji opazovalec primoran zatekati k ugibanju, ne pa k zanesljivemu sklepanju iz znanih dejstev.

2. Nekaj zmešnjave je povzročilo dejstvo, da se je več različnih verzij poročila Kominforma pojavilo v agencijskih vesteh, satelitskem tisku in samem jugoslovanskem tisku. Najbolj verodostojna verzija, ki je tu dostopna, je tista, ki se je pojavila v »Pravdi« in katere prevod sem nedavno prejel v pregledu svetovnih poročil BBC št. 139. V njem je tudi nekaj zanimivih opomb, ki verjetno temelje na korespondenci, za katero je zdaj znano, da sta si jo ruska in jugoslovanska partija izmenjali po 27. marcu. Očitno je jugoslovanski odgovor naslovljen ravno na to verzijo sporočila iz »Pravde«.

3. Skrbno branje izjave v »Pravdi« daje drugačen vtis od tistega, ki so ga dale prve verzije sporočila, dostopne v Beogradu. Ko se preberejo v polnem in natančnem prevodu, se pokažejo obsodbe Kominforma manj očitno neprepričljive, kot pa se je sprva zazdelo; in zdaj vidim, da je bilo protislovje, na katero sem opozoril v drugem odstavku svoje brzojavke št. 656,* med obtožbami o desničarskih težnjah in o neprimerni naglici pri nacionalizaciji malih trgovin, samo navidezno in da je prava obtožba ta, da so Jugoslovani v isti sapi zanikali svoje napake in jih skušali prikriti, s tem ko so pospešeno sprejemali »levičarske« ukrepe. To morda ni bilo res, vsekakor pa ni samo po sebi napačno. Podobno se je iz prvih verzij sporočila zdelo, da so v III. razdelku obtoževali Jugoslovane zaradi preveč popustljive politike do kapitalističnih kmetov. Dejanska obtožba pa je dvojna; z ene strani (III. razdelek) Jugoslovani »vodijo nepravilno politiko na podeželju«, s tem ko zanemarjajo »obstoj razrednega razlikovanja« in trdijo, da so kmetje stebri jugoslovanske države; in z druge strani (VI. razdelek) razglašajo »s tvegano in nemarksistično« naglico uničenje kapitalističnih elementov in kulakov, ne da bi opravili potrebnih priprav na kolektivizacijo. Predlagam, da bi v prihodnji depeši prikazal, koliko je ta obtožba resnična. Ni potrebno reči, da jo je jugoslovanska partija ogorčeno zanikala in eden izmed njenih predstavnikov je v nedavno objavljenem članku v »Borbi« opomnil, da je bilo treba Sovjetski zvezi 15 let, da je izpeljala kolektivizacijo svojih vasi. Za zdaj hočem reči samo to, da je obtožba bolj natančna in bolj verodostojna, kot pa se je sprva zdelo.

4. IV. razdelek, tak kot je, ni preveč prepričljiv. Jugoslovanska komunistična partija je bila gotovo in očitno vodilna sila v Ljudski fronti in težko je verjeti, da bi bila kadarkoli dopustila to, da bi, čeprav nehote, razpadla »v brezoblično partijsko množico«. Res je, da se je partija izredno tajno obnašala

* Dokument R 7655/407/92 ni objavljen.

in da si ni prizadevala za to, kar je domnevno idealni položaj, ko so člani partije poznani in cenjeni s strani širše javnosti; nasprotno, vaški in tovarniški člani so se še posebej trudili, da bi ohranili svoje članstvo prikrito, tako da bi lahko bolj učinkovito vohunili za nečlani. Razen tega je nedavna zakasnela razpustitev socialistične stranke Jugoslavije, o kateri sem poročal v brzojavki št. 744,* pokazala, da Ljudska fronta ni tako zelo čvrsta, kot bi naj bila. Toda to se mi ne zdi bistvenega pomena in sprašujem se, če ni dejanska napaka, za katero so jugoslovanski voditelji obtoženi v tem razdelku sporočila, prej v tem, ker so trdili, da je njihova verzija doktrine o Ljudski fronti izvirni prispevek marksizmu. Zdaj lahko ponovno preberemo v povsem drugačni luči Titov govor na 2. kongresu jugoslovanske Ljudske fronte, o katerem je poročala depeša iz Beograda št. 255 z dne 21. oktobra 1947.** G. Clutton je v tej depeši komentiral, da »izjava Kominforma razlaga, kaj naj komunistične partije storijo, maršal pa govori ne le jugoslovanskim, ampak vsem komunističnim partijam (razen morda sovjetske) ter jim razlaga, kako naj to storijo«. Takšen komentar je bil po mojem mnenju docela upravičen, toda zdaj lahko zaključimo, da Titovo poučevanje ni bilo ne odobreno, ne dobrodošlo.

5. Prepričan sem, da je precej resnice v mnogih od preostalih kritik. Lahko je verjeti, da so za sovjetskimi predstavniki vohunili, tako kot za slehernim drugim tujcem, in jugoslovanski dokumenti o Hebrangu in Žujoviću, ki so jih objavili hkrati z odgovorom Kominformu, dajejo zelo močno slutiti, če že ne dokazujejo, da so tudi ta dva šteli za sovjetska vohuna in v skladu s tem ustrezno obravnavali. Jugoslovanska partija je vzdrževala železno in birokratsko disciplino, ki ni trpela nobene notranje kritike in si je zaslužila »Pravdin« vzdevek »vojaška« (mimogrede, ta obtožba pa bi bila težko v skladu s poprejšnjo, da je jugoslovanska partija dopustila to, da se je »dobesedno razpustila« v Ljudski fronti). Pokvarila si je svoj marksistični dobri glas s kritiziranjem drugih in zavračanjem tega, da bi sama priznala grajo. Neprenehno se je postavljala s svojimi dosežki in v resnici se zdi, kot da je tedaj, ko so se pojavila prva znamenja nevihte, poskušala preprečiti kritike z vrsto slabo pripravljenih ukrepov. Podobne obtožbe bi bile nedvomno prav tako veljavne za druge komunistične partije, toda po mojem je pomembno zavedati se, zlasti če imamo v mislih našo informacijsko politiko do teh dogodkov, da se mora dobremu marksistu zdeti sporočilo Kominforma strašljiv seznam hudodelstev.

6. Kljub temu ostaja dejstvo, da je resnost obsodbe, izrečene obtoženemu, nesorazmerna z veličino domnevnih prestopkov in da moramo zato iskati drugje razlago za spor in za odločitev Kremlja, da ga spravi v javnost navzlic tveganju (ki so ga bili za gotovo predvidevali) razkola v vzhodnem bloku. Na tej stopnji postaja raziskava zaradi pomanjkanja znanih dejstev nujno spekulativna. Zdi se verjetno, da si je jugoslovanska partija nakopala resno zamero Rusov zaradi poskusov, da bi ustvarili nekakšno Donavsko federacijo, in da so bila nesoglasja zastran Trsta, Grčije, Koroške in Makedonije. Na področju gospodarskih stikov so bila številna poročila, od katerih sicer nobeno ni bilo potrjeno, vendar pa so v bistvu prepričljiva; da je bila izmenjava med Jugoslavijo in ZSSR zelo enostranska. Rusi naj bi dobili precejšnje količine koristnih

* Dokument R 8460/407/92 ni objavljen.

** Dokument R 14417/24/92 ni objavljen.

dobrin po nizkih cenah, v zameno za pošiljke, po visokih cenah, zastarele vojne opreme, nekaj surovega bombaža, za katerega pravijo, da se je izkazal kot neprimeren za jugoslovanske tovarne, nekaj premoga, časopisnega papirja in nafte (to zadnje zvečine romunskega izvora) — vendar pa malo ali nič težke opreme, ki jo Jugoslovani najbolj potrebujejo. Znano je, da so bili Jugoslovani skrajno nezadovoljni zaradi neugodnega menjalnega tečaja, po katerem so morali plačevati za urjenje svojih vojaških in civilnih strokovnjakov v Rusiji (poročali so celo, da so od njih zahtevali, naj del teh stroškov plačujejo v dolarjih). Prav tako so poročali, da so jugoslovanski delegaciji, ko je prišla v Moskvo obnovit trgovinski sporazum za leto 1948, brezobzirno rekli, da se sporazum ne more obnavljati. Ni dvoma, da so Jugoslovani bridko zamerili sklenitev anglo-sovjetskega trgovinskega sporazuma decembra lani, po katerem so Združenemu kraljestvu obljubili precejšnje količine ruskega žita. Odsihmal naprej smo, kot veste, lahko zavzeli precej odločnejše stališče v naših trgovskih pogajanjih z Jugoslovani, ki so dojeli, da bi, če ne bi bilo Rusije, bili na koncu pripravljeni sprejeti njihove pogoje.

7. Kar zadeva odnose z drugimi evropskimi partijami, zdaj vemo iz sofijske brzojavke št. 111 z dne 15. julija,* da so Jugoslovani ponovno zahtevali Pirinsko Makedonijo, kar je doseglo vrh minulega junija v izjavi ministrskega predsednika Makedonije, v povezavi z ostrimi kritikami na rovaš Domovinske fronte, to pa je v bolgarski partiji izzvalo vse prej kot bratske reakcije. Nedavna poročila iz Trsta razkrivajo, da je bila enotnost komunistične partije na svobodnem ozemlju že dalj časa čista fasada, za katero so stara nacionalna nasprotja nadaljevala boj, ki je bil ogorčen, ne glede na to, da je bil prikrit. Član britanske komunistične partije, ki je delal pri Kominformu, je izjavil, da so Jugoslovani nemudoma izkoristili njegovo ustanovitev za to, da so zlobno in nadrobno kritizirali zasebno življenje in politično srboritost francoske partije — v podkrepitev te zgodbe je izjava v VII. razdelku sporočila Kominforma, da so Jugoslovani na prvem srečanju »na široko uporabili« svojo pravico do kritiziranja drugih partij. Lani oktobra je Tito javno kritiziral »določene partije«, ker niso znale najbolje izrabiti svoje priložnosti med vojno. Albanci so trpeli jugoslovansko vmešavanje v njihove notranje zadeve v precej podobni obliki, kot ga druge države trpijo s strani Rusov. Upravičeno je domnevati, da je stikom med grško in jugoslovansko partijo resno škodovala jugoslovanska podpora iredentizmu v Egejski Makedoniji.

8. Mislim, da je treba napredek v angleško-jugoslovanskih in ameriško-jugoslovanskih stikih v zadnjem letu pripisati v seznam jugoslovansko-sovjetskih nesoglasij. Čeprav imamo vse razloge za to, da jembljemo z rezervo nedonošeno angleško-jugoslovansko zблиževanje, ki se je začelo z obiskom tedanjega državnega sekretarja za letalstvo v Beogradu junija 1947, pa so ga verjetno precej bolj resno jemali Rusi, še zlasti, ker slišim, da je potekalo sočasno s podobnim zблиževanjem na Poljskem. Nobenega dvoma ni, da je veleposlanik Njegovega Veličanstva »odposlanec ene od velikih imperialističnih držav«, ki se obnaša v Jugoslaviji »kot gospodar v svoji hiši«, ali da se določene omembe imperialističnih vohunov nanašajo na funkcionarje ministrstva za zunanje zadeve, s katerimi je bilo to veleposlaništvo v stiku. Tako kot pri mnogih dogod-

* Dokument R 8449/458/92 ni objavljen.

kih zadnjih dveh let lahko zdaj odkrijemo nov pomen v pripombi, ki jo je Tito izrekel veleposlaniku Njegovega Veličanstva, potem ko je bil le-ta kakšnih šest mesecev v tej deželi: »Zdi se, da ste postali preveč priljubljeni v tej deželi. Moral bom temu napraviti konec.« Kot veste, je bila jugoslovanska vlada že zelo blizu temu, da bi sodelovala v Marshallovem planu. Da so to zatem zavrnil in da je prišlo do nenadnega poslabšanja v angleško-jugoslovanskih stikih, začeni z nepričakovano odpovedjo blejskega sporazuma, je treba zdaj pripisati v precejšnji meri neposrednemu ruskemu pritisku. Jugoslovani so se vdali, vendar pa je moralo ostati na eni strani ponižanje zaradi podrejenosti, na drugi strani pa prepričanje, da je satelit potreben še tesnejšega nadzora.

9. V nobenem od možnih ali verjetnih vzrokov za razkol, naštetih v prejšnjih treh odstavkih tega dopisa, pa ne morem najti nobene za Kremelj tako pomembne stvari, da bi jo lahko označil za korenino vseh težav. Če ni, kot nas učijo psihologi, nobene težave brez korenine, moramo zato pogledati globlje. Ne manjka naivnih ugibanj, ki krožijo po beograjskih sprejemih. Bilo je na primer resno sugerirano, da vidi Kremelj v Titu potencialnega Napoleona 20. stoletja. Osebo pa raje iščem za svojo razlago bliže pri tleh. VIII. razdelek sporočila Kominforma pravi, da je »po mnenju Informacijskega biroja pravi vzrok za vse te napake... neizpodbitno dejstvo, da so nacionalistični elementi v minulih petih ali šestih mesecih očitno prevzeli vodstvo komunistične partije Jugoslavije, potem ko so se v njem skrivoma utrdili, in dejstvo, da so voditelji komunistične partije Jugoslavije zapustili internacionalistične tradicije svoje partije ter stopili na pot nacionalizma«. Menim, da ta čudno zveneči stavek precej pojasnjuje osnovne vzroke za spor. Noben prišlec v Jugoslavijo ne more mimo tega, da ne bi že v zelo kratkem času po svojem prihodu dojel, kako silovit nacionalizem prežema njene ljudi in njeno zgodovino. Karkoli drugega bi lahko o njih rekli, očitno pa se zdi, da so zdajšnji voditelji Jugoslavije vsekozi prežeti s tem nacionalizmom in da so močni individualisti, nagnjeni k temu, da imajo svojo lastno pot, in prirojeno nezmožni, da prilagodijo svoje poglede in politiko drugim. Če je sploh bil kdaj čas, da so bili Tito in njegovi namestniki najprej komunisti in nato Jugoslovani, se je to zanesljivo končalo leta 1941, ko so začeli svojo lastno vojno proti napadalcem — vojno, ki so jo skozi dve leti vodili sami, brez kakšne omembe vredne pomoči od katere koli zunanje sile, najmanj od vseh od Sovjetske zveze, in ki se je končala šele tedaj, ko je bil sovražnik izgnan iz dežele in ko so sami postali njeni nesporni gospodarji. Po vsem tem ni presenetljivo, da se voditelji Jugoslavije počutijo in da delujejo kot nacionalisti; presenetljivo pa je to, da so Rusi, kot se zdi, tako počasi dojeli, da imajo opravka s komunističnimi Jugoslovani, ne pa z jugoslovanskimi komunisti.

10. Kakršnakoli bi že bila končna razlaga tega nenavadnega spora, sta se obe strani znašli v položaju, iz katerega ni lahkega izhoda. Za zdaj še ni nobenega znamenja, da bi se Jugoslovani hoteli slepo pokoriti in težko je dognati, pod kakšnimi pogoji bi bil lahko dosežen kompromis. Budimpeštanska brzobjavka št. 555* razkriva pomembno dejstvo, da je sam Stalin podpisal svarilno pismo jugoslovanski partiji in potemtakem ni očitno nobene višje avto-

* Dokument ni objavljen.

ritete, ki bi lahko posredovala in uredila kompromis, ki bi ne pomenil na eni strani izgube ugleda, na drugi pa preklica.

11. Kljub temu pa so določeni dejavniki, ki govore v prid sprave. Dasi-ravno so jugoslovanski voditelji z odločnimi besedami zavrnilo ruske in celo same Stalinove kritike in so z veseljem zgrabili za priložnost, da povedo zelo grobe stvari drugim satelitom, so vendarle skrajno pazili na to, da bi bili toliko vljudni do Rusov, kolikor jim to dopušča njihovo zavračanje ruskih kritik. Jasno so dali vedeti, da nimajo prav nobene namere, da bi se preselili iz vzhodnega v zahodni tabor; ne glede na to, v kakšne trgovinske pogodbe in podobne sporazume bi bili prisiljeni zaradi lastnih gospodarskih okoliščin. Njihovo ogorčeno zanikanje, da so kdajkoli nameravali izstopiti iz vzhodnega bloka, je skoraj za gotovo resnično in dvomim, da se celo zdaj zavedajo tega, da mora njihova zdajšnja pot peljati ravno v tej smeri. Navkljub vsemu svo-jemu nacionalizmu in navkljub vsemu nezadovoljstvu z ruskimi metodami ostajajo trdno vdani tistemu, kar ocenjujejo, da je marksistična doktrina. Vsaj za nekaj časa bodo globoko občutili svojo popolno izključitev iz komunistične družine in čeprav je njihova internacionalistična komunistična načela močno prekril nacionalizem, se lahko še zmerom poboljšajo. Dasi bi bili pogoji, pod katerimi si jugoslovanski voditelji prizadevajo za spravo, za Ruse povsem nesprejemljivi, pa sleherna objavljena izjava, s katero zanikajo veljavnost kominformskih obtožb in zagotavljajo svojo neminljivo ljubezen do Stalina in ZSSR, potrjuje, da jo Jugoslovani skušajo doseči in tam, kjer je volja, je morebiti tudi pot.

12. Preostaja še preučiti notranji položaj jugoslovanskih voditeljev. Na po-vršju se jim očitno ni treba kaj prida bati s strani lastne partije. Centralni komite se je po vsemu sodeč zapletel prav tako globoko kot štirje voditelji, omenjeni poimensko v sporočilu Kominforma. Pomemben dejavnik je to, da je število dobrih marksistov v partiji izredno majhno. Skoraj za gotovo je manj kot 3000 predvojnih članov, medtem ko se je velika večina partije, ki naj bi zdaj štela kakih 400.000 članov, včlanila med vojno ali po njej. Partija je bila vzgojena v osebni zvestobi Titu in šele prek Tita v zvestobi Stalinu. Resda je po objavi sporočila Kominforma prišlo do demonstracije proti Titu med komunističnimi študenti in jo je tajna policija nemudoma zatrla. Samo tajno policijo je ustvaril Ranković in čeprav so Rusi najbrž poskušali, da bi vanjo prodrli, ni nobenega znamenja, da se jim je to posrečilo. Karkoli bi že lahko vojska počela v drugih okoliščinah, pa se zdi skrajno neverjetno, da bi se borila proti Titu za katerega drugega komunističnega voditelja. Bilo bi pre-nagljeno napovedovati, da Rusi ne skrivajo v rokavu nobenega asa, toda po vsemu sodeč, se jugoslovanskim voditeljem ni treba bati lastne partije in so na varnem, pod pogojem, da bodo njihovi živci zdržali in da ne bodo niti za hip pokazali svoje šibkosti.

13. Toda partija ni v nobenem pogledu ista kot ljudstvo. Ali je pridobila ali izgubila v svoji priljubljenosti kot posledica njenega izobčenja? Prva reakci-ja ljudi se je kazala v osuplosti in nezaupanju in glede celotnega pripetljaja še zmerom na široko mislijo, da je velikanska potegavščina, namenjena temu, da bi spravili opozicijo na svetlo, kjer bi se je lahko bolj pripravno znebili. Kominformsko kritiko nacionalizacije malih podjetij so navdušeno sprejele

številne žrtve tega izredno nepriljubljenega ukrepa. V svojem vztrajnem prizadevanju, da bi zavrnilo obtožbe, izrečene proti njim, so bili jugoslovanski voditelji primorani znova potrditi svojo namero, da kolektivizirajo zemljo. Če se preučijo vse posledice jugoslovanskega odgovora, lahko prinesejo samo še nadaljnje razloge za nezadovoljstvo za precejšen del prebivalstva. In vendar je navkljub vsemu Titova veljava nedvomno porasla v tej državi. Ljudje niso spregledali tega, da je edini komunistični voditelj, ki je izpričal do Rusov neodvisnost; vnete nasprotnike vlade je bilo že slišati izražati svoje ogorčenje, kako si Bolgari upajo kritizirati »našega predsednika vlade« in vse tradicionalno srbsko zaničevanje in sovraštvo do Albancev je poraslo po tistem, ko se je albanska vlada drznila odpovedati sporazume z Jugoslavijo in izgnati jugoslovanske strokovnjake. V tem sporu je imelo smelo stališče jugoslovanske vlade nedvomno podporo široke javnosti. S svojim zavzemanjem za nacionalizem v takšni skrajno nacionalistični državi je Tito dobil drugo priložnost, da postane pristni ljudski voditelj. Bilo bi prijetno poročati, da je kakšna možnost za to, da bo zagrabil za to priložnost, toda celoten poudarek jugoslovanske politične izjave je na tem, da bo partija nadaljevala po natanko isti poti, ki je pripeljala to državo na rob gospodarske katastrofe in ji prinesla malone splošno nepriljubljenost. S tem ko so ogorčeno zanikali, da bi se spogledovali z Zahodom, se bodo jugoslovanski voditelji prisiljeni pokazati še trše nasproti Zahodu kot kdaj prej, da bi tako dokazali to svoje zanikanje. Ne vidim razloga za upanje, da bi bili represivni policijski ukrepi, ki so najbolj neprijeten posamični pojav tega režima, na kakršen koli način olajšani; nasprotno, prav lahko bi jih še okrepili, zdaj ko nevarnost ne grozi samo z Zahoda, ampak tudi z Vzhoda. Ne bi mogli reči, da se je perspektiva za tako dolgo trpeče ljudstvo Jugoslavije kaj razjasnila.

14. V naši lastni politiki do Jugoslavije bi nedvomno ne smelo biti nobene spremembe. Skoraj za gotovo je v našem dolgoročnem interesu, da bi se herzija razcvetela, vendar pa ni ničesar, kar bi tukaj lahko storili, da bi jo spodbudili. Vse drugo, razen kar najbolj razsodne informacijske politike, bi imelo nasproten učinek in bi lahko toliko prestrašilo jugoslovanske voditelje, ki se še vedno boje zahodnega imperializma, da bi šli nazaj v naročje Moskve. Za zdaj moramo »počakati in videti«. Če bo razkol obstal nadaljnjih šest mesecev ali leto dni, bi tedaj pričakoval, da je postal nepopravljiv. Četudi zahodni blok ni organiziral nobenega formalnega gospodarskega bojkota, pa Jugoslovani za gotovo ne morejo več s tega področja pričakovati ugodnih gospodarskih pogojev. Že celo pred 27. marcem jih je gola gospodarska nuja silila v to, da so se obračali na Zahod po zelo pomemben del svojih uvoznih zahtev. Na Zahod usmerjena težnja jugoslovanske trgovine mora porasti, če se bo razkol nadaljeval, in ne glede na to, kako zelo bi si jugoslovanski voditelji želeli drugače, pa političnih in ekonomskih odnosov ni lahko ločevati.

V čast si štejem, da sem z največjim spoštovanjem,

ekscelencia,

vaš najpokornejši, ponižni služabnik,

C. King, l. r.

Prevedel Tit Doberšek